Yusuf Atılgan

Canistan

BÜTÜN YAPITLARI

ROMAN

YKY

CANİSTAN

Yusuf Atılgan 1921'de Manisa'da doğdu. Manisa Ortaokulunu (1936), Balıkesir Lisesi'ni (1939) ve ikinci sınıftan sonra askeri öğrenci olarak devam ettiği İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1944); A. Nihat Tarlan yönetiminde hazırladığı bitirme tezinin konusu "Tokatlı Kâni: Sanat, Şahsiyet ve Psikoloji" idi. O dönemde Akşehir'de bulunan Maltepe Askeri Lisesi'nde bir yıl edebiyat öğretmenliği yaptı (1945). 1946'da Manisa'nın Hacırahmanlı köyüne yerleşti ve burada çiftçilikle uğraştı. 1976'da İstanbul'a döndü; 1980'den sonra Milliyet (daha sonra Karacan) Yayınlarında danışmanlık ve çevirmenlik, kısa bir süre de Can Yayınları'nda redaktörlük yaptı. Üzerinde çalıştığı *Canistan* adlı romanını tamamlayamadan kalp krizi sonucu Moda'dakı evinde öldü (9 Ekim 1989).

Aylak Adam ve *Anayurt Oteli* adlı romanlarında psikolojik yabancılaşma ve yalnızlık temasını başarıyla işleyen bir yazar olarak tanındı ve modem Türk edebiyatının önde gelen ustaları arasında yer aldı. *Anayurt Oteli* 1987'de Ömer Kavur tarafından aynı adla sinemaya aktarıldı. 1955'te *Tercüman* gazetesinin öykü yarışmasında "Evdeki" öyküsüyle (Nevzat Çorum adıyla) birincilik, "Kümesin Ötesi" öyküsüyle (Ziya Atılgan adıyla) dokuzunculuk kazandı. *Aylak Adam* romanıyla 1957 58 Yunus Nadi Roman Armağanı'nda ikincilik ödülü aldı. Ölümünün ardından *Yusuf Atılgan'a Armağan* (1992) adlı bir kitap yayımlandı.

Kitapları:

Roman: *Aylak Adam* (1959), *Anayurt Oteli* (1973), *Canistan* (2000).

Öykü: *Bodur Minareden Öte* (1960), *Eylemci* (Bütün Öyküleri; 1992). **Çocuk Kitabı**: *Ekmek Elden Süt Memeden* (1981). **Çeviri**: *Toplumda Sanat* (K. Baynes; 1980).

Yusuf Atılgan'ın
YKY'deki öteki kitapları:

Aylak Adam (roman, 2000)
Anayurt Oteli (roman, 2000)
Bütün Öyküleri (öykü, 2000)

YUSUF ATILGAN

Canistan

Roman

Yapı Kredi Yayınları - 1394
Edebiyat - 375

Canistan / Yusuf Atılgan

Kitap Editörü: Murat Yalçın
Düzelti: Nurettin Pirim

Genel Tasarım: Faruk Ulay
Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Ekim 2000
3. Baskı: İstanbul, Şubat 2004
ISBN 975-363-931-7

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2000

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (O 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
Bilgi Hattı: (0 212) 473 0 444
http: / /www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ylcykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://www.estore.com.tr/bulvar/yky
www.teleweb.com.tr

I

Duruşma

1921 yılı 26 Haziran gecesi, Hacırahmanlı köyünün kuzeyinde Domuz Deresi'ndeki bağ damında Tokuç Ali minder üstünde uyuya kalan bir yaşındaki oğlunun üstüne bir çarşaf örterken damın önündeki tulumba yanında fener ışığında bulaşık yıkayan karısının bağırması ile elindeki çarşafı çocuğun üstüne düşürüp dışarı fırladığında, kapıdan çıkar çıkmaz ensesi ile karışık başına inen bir sopayla yüzü koyun yere kapaklandı. "Çeteler" geçti kafasından bayılmadan önce.

Kendine geldiğinde odanın ortasında hasır üstünde elleri ayakları bağlı yatıyordu. İlk gördüğü ayak ucunda duran çapraz fişeklikli bir adamdı. Başını hızla iki yana çevirdi: Oğlu minderde yoktu; iki yanında gene çapraz fişeklikli, tüfekli iki adam duruyordu. Ocağın üstündeki rafta yanan zeytinyağı kandilinin soluk ışığında ayak ucunda duran adamın yüzü yabancı gibi değildi ama kim olduğunu çıkaramadı. Başında yerleşik bir ağrı vardı. "Çeteler. Sonunda basıldık işte. Aptal gibi fırladım dışarı; tüfeği alıp beklemeliydim. 'Bağa çıkmayalım bu yaz; her gün gider geliriz; geceleri köyde kalalım' deyip durduydu Fatma. Dinlemedim. Ne yaptılar ki onları?"

— Karım nerde, oğlum nerde?

— Yandaki odada, mutfakta onlar. Eee Tokuç Ali, tanıdın mı beni bakalım?

— Tanır gibiyim ama çıkaramadım bi türlü. Gelibolu'da mıydın askerlikte?

— İn, in; daha eskiye git. Sakalı bıyığı kes; on dört on beş yaşında düşün bu suratı.

— Vay, vay Selim! Lan Selim kardeş, nerdeydin bunca yıldır? Ne bakıp duruyor öyle, hadi çöz şu ipleri de hasret giderelim.

— Ağır ol bakalım. Ben yatırıp bağladım seni. Bazı hesaplar var aramızda.

— Görülmeyecek hesap mı olurmuş aramızda?

Selim'e köyde 'Sağır karının oğlu' derlerdi. Anasının kulakları ağır işitirdi. Eskiden, Ali'nin babası Tokuç Osman'ın sağlığında Selim sekiz yaşında bir çocukken yanlarına yanaşma olarak gelmiş; yıllarca birlikte çalışmışlar, birlikte eğlenmişler, birlikte yaşamışlardı. Nerdeyse kardeş gibiydiler. Sonra bir gün Selim hiçbir neden göstermeden bırakıp gitmişti. Onurlu, inatçı bir oğlandı, bir şeyden alınmış olacaktı; Ali'nin yalvarmalarını dinlememiş, üstelik köyden ve anasından da ayrılıp gitmişti. Ali tüm soruşturmalarına, aramalarına karşın izini bulamamıştı. Şimdi karşısındaydı işte; ama kaskatıydı, düşmanca bakıyordu. "Ne hesabı bu? Bubam hakkını..."

— Bubam hakkını, birikmiş param vermedi miydi sen giderken?

— O değil; verdi elbet, yanaşmanın hakkı parayla ödeniyor bu dünyada. Şimdi derdimiz başka; gördüğün gibi çete başıyım; gâvura karşı çarpışıyoruz ara sıra. Tatar köyündeki cephe bozulduktan sonra dağda geziyoruz. İki Yunan devriyesini pusuya düşürüp kırdık. Ama adamların yemesi, cephanesi için para gerek. Hiç kimse kendiliğinden vermiyor. Zenginleri basıp zorla alıyoruz. Sıra sende şimdi. Altınların yerini söyle de gidip alalım.

— Ne altınları Selim; bende altın falan olmadığını bilmezmişsin gibi.

— Vardır, vardır; bubandan kalmıştır.

— Savaş bitmeden Gelibolu'da yaralanıp döndüm. Enişten doğru dürüst işlememiş bağı, tarlaları; neredeyse genleşmiş. Bubamdan kalan kırk küsur altından beygir çifti düzdüm yeniden; kalanı düğüne gitti.

— İnat etme Tokuç. Bilirsin, ben senden inatçıyımdır. Zorla söyletirim sana.

— Olmadık şeyin yeri mi olurmuş?

— Hasan, bi yokla şunu çizmenle.

Sağındaki adam çizmesinin burnuyla boş böğrüne üst üste iki tekme attı. Tokuç Ali'nin soluğu kesilir gibi oldu; inledi. Daha tekmelerin acısı dinmeden Selim bıçağını çekip baldırına yavaşça batırdı. Ali'nin bacağı seyirdi ama kıpırdatamıyordu.

"Evimize ilk geldiği günden soframıza aldık bunu. Yalnız yatarken ayrılırdık. İşi hayvanlara bakmak olduğundan hayvan damının bir köşesindeki bölmede tahta kerevetteki yatağında yatardı. Anamla ablam iki ineği sağdıktan sonra uyandırırlardı onu, inekleri sürüye götürmesi için. Birlikte götürürdük Koca Çeşme'nin önündeki alana. Dönüşte sabah çorbamız hazır olurdu; içine ekmek doğrayıp aynı kaptan yerdik. On üç

yaşına geldiğimizde bubam ilk tüfeğimi aldı bana. Tek namlılı kırma tüfeği. 'Selim'e de almassan istemem bunu' dedim. Bubam 'Sen şimdi al da ileride ona da alırız' dedi. 'Olmaz, ötekini de aldığın zaman verirsin ikimize de'. Nasıl sevinmiştik bir örnek tüfeklerimize. İşte bu bağda üzümler erdiğinde serçeleri kovmak için kullanırdık. Düşenleri toplar burada pişirip birlikte yerdik. Bir de ara sıra Gözlet bayırında keklik avına giderdik. İlk kekliği o vurmuştu. Üzülmeyeyim diye 'kaderim varmış, benim önüme kondu' demişti. Yüzü asık gittiydi bir gün. Ne oldu ki."

— Yakışır mı lan sana eski arkadaşına böyle hakaret etmek. Zorun paraysa setremin cebinde paralarım, al da git.

— Ne arkadaşı lan! Sen o gün hayvan damının kapısında beni horlamadın mı?

— Ne horlamasıymış bu? Bubamın önünde boynuna sarılıp gitmeyesin diye yalvardım sana.

— Bırak şimdi gereksiz lafları, altınların yerini söyle.

— Altın olsa hepsini helâlimden verirdim sana.

— Hep böyle yok derler ama sonunda öterler. Saranlı'dan Bekir Ağa her şeye dayandı da göbeğine kızgın yağ dökerken söyledi.

Ali ürperdi. "Ulan ne gaddar olmuş bu Selim. Göbeğime kızgın yağ mı akıtacak? Altın falan olmadığını biliyor ama bilmediğim bir şeyden ötürü öç alıyor benden anlaşılan. Ne ola ki? Dayanabilecek miyim her şeye? Köyde kalsaydım bu yaz...."

— Bu yaz bağa çıkmayıp köyde kalsaydım kıstıramayacaktın beni.

— Kafama taktım bi kere; köyde olsaydın bile evi basacaktım. Senin uyuşuk köylülerinden mi korkacağım? Bağırmanı duysalar bile kıçlarını kıpırdatmazlar korkudan; duymamak için kafalarını yorganın altına sokarlar. Bu yaz nasıl olsa beni aşağılamanın öcünü alacaktım senden. En sevdiğim insan beni adam yerine komadı o gün. Malım mülküm yoksa, yanaşmaysam insan değil miydim ben?

— Yediğimiz ayrı gitmezdi seninle; nasıl aşağılarım seni! Bi şeyden alınmışsın anlaşılan.

— Kes de altınların yerini söyle. Yoksa...

Ali ağzını açmadı. Artık iyice biliyordu kendisinden öç alındığını; altınlar bahaneydi. "Aklınca horlayacak beni; yalvartacak, olmadık bir yer söyletecek; sonra da adam değilmişsin deyip rahatlayacak. Tanrım, dostum düşman olmuş. Katlanabilecek miyim acıya?" Bir kez daha denedi:

— Aramadık yer komadım seni. Askerde bile bakındım durdum; başka birliklerden adamlara sordum; Manisalı Selim var mı sizin oralarda diye. Malk mülk neymiş; gel seninle işleyelim yerleri, birlikte üretir birlikte yeriz; avluya senin için de bir ev yaparız, diyecektim. Sen de evlenirsin...

— Yeter! Söyle şu yeri de gidelim.

— Yer falan yok.

— Hasan, kır şunun dizkapağını dipçikle!

Sağındaki adam tüfeğini kaldırdı; dipçiğiyle dizine vurdu. Ali bağırdı; zorlandı, ipler bileklerine gömüldü neredeyse.

— Söyle hadi!

Solundaki adam kıpırdadı, üstüne eğildi, yavaş, yumuşak bir sesle

— Söyle de bitsin; nasıl olsa söyleyeceksin, dedi.

— Olsa söylemem mi, dayanılır mı bu acıya?

Selim adama seslendi:

— Kadir, sen git de sayadan biraz çırpıyla birkaç odun getir. Şu zeytinyağını kızdıralım.

Kadir odadan çıkınca sağındaki adam eğilip Ali'nin pantolonunun düğmelerini çözdü, erkeklik organını çıkardı. Eline bıçağını alıp

— Söyle, yoksa kesicem, dedi.

Selim bir adım atıp adamın bıçaklı eline bir tekme vurdu.

— Karı mısın lan sen? Ne işin var orasıyla? Kapa pantolonun önünü, dedi.

Adam söyleneni yapıp doğruldu. Anlaşılan bu Hasan çetenin celladıydı. Ali can acısıyla bağırdı;

— Sakatladın beni Selim! Bırak soksun şu bıçağı yüreğime de bitsin bu iş!

— Söylemeden bitmez.

"Nasıl olur Tanrım, Selim mi bu? Mevlüt Hoca'nın bostan bozuğunda beygir yayarken geceleyin yağmur başladığında kepeneklerimizin altında üstümüze düşen damlaların tıpırtısında yavaş sesle konuştuğumuz Selim bu mu?

— 'Lan Ali, şu Makbule var ya, Şakir Ağa'nın kızı Makbule, istiyom onu; ama o hep sana bakıyo."- Bakarsa baksın be, gözüm yok onda.' - 'Doğru mu lan?' '- Doğru elbet. Söyledim ya sana, benim gözüm Sarı Mustafa'nın Emine'de. Bi tenhada görünce söylerim Makbule'ye senin istediğini.' - 'Ben konuşsam, git be, Sağır karının oğluna mı kaldım ben

derse kahrolurum.' - 'Gönlüne girersen demez.' - 'Bubası verir mi ki?' - 'Vermezse kaçırırız. Hele az daha büyüyelim...' "

Kucağında çırpılar, odunlarla Kadir girdi odaya; ocağın yanına bıraktı. Selim:

— Önce tavaya yağ koy da öyle yak ocağı, dedi.

— Selim Efe, beni dinlersen yakmayalım ocağı, gidelim burdan. Bu adamda altın olsaydı çoktan söylerdi yerini, dedi.

— Söyleyecek yerini. Göbeğini yarıp kızgın yağı damlatınca bak nasıl söyler. Sen dediğimi yap benim.

Kadir iki yana salladı başını ocağın yanında asılı kara tavayı alıp kandilin yanındaki küçük ibrikten içine biraz yağ akıttı. Ocağı çatıp yaktı. Sacayağının üstüne tavayı koydu. Ali'nin yanına gelip kulağına eğildi,

— Ali kardaş, niyeti bozuk bunun, bi yer söyleyiver de yağı kullanmasın, diye fısladı.

— Olsa söylerdim.

— Göbeğini yarıp da yağı damlatınca feleğin şaşar Tokuç, öldürür seni bu yara. Sen hiç yanık acısı çektin mi? dedi Selim.

Dizindeki korkunç acı hafifliyormuş gibi geldi Ali'ye.

— Unuttun mu lan? Mantar tabancasından elim yandığında merhem sürsün diye anana sen götürmüştün beni; nerdeyse ağlayacaktın.

Ali o bayram gününü düşündü: "Bayramın ilk günüydü daha. Dokuz yaşında miydik yoksa on mu? Ceplerimizde mantarlar ve mantar tabancasıyla kızların 'Ben pazara varayım' oynadıkları Şakir Ağa'nın evinin avlusuna girmiştik birkaç oğlanla. Kolkola girmiş iki sıra kız birbirlerine gidip dönerek mani atıyorlardı. Çaktırmadan, sinsice yaklaşıp istediğimiz kızın eteğine mantar tabancasını sıkarak korkutur, böylece onu sevdiğimizi belirtirdik. Yüreğim çarparak Emine'ye yaklaşırken cebimde saklı tabancayı fazla sıkmış olacağım ki tetikteki parmağım tabancayı patlatmış ve cebimdeki mantarlardan biri de ateş alarak elimi yakmıştı. Bayramlık setremin cebinin astarı da biraz yanmıştı. Korkunç bir acıyla gözlerim sulanmış dururken Emine sıradan ayrılıp 'oh olsun, korkutacaktın değil mi?' diyerek yanıma gelmiş, avcumdaki yanığı görünce 'çok mu acıyo' deyip ağlamaya başlamıştı. Selim telaşla 'Gel hadi anama gidelim; onda yanık merhemi var, sürsün' dedi. Koşa koşa gittik Selimlerin tek odalı evine. Anasının sürdüğü merhem biraz gidermişti acımı. Selim'in anası kırlarda ot kökleri, tohumları toplar ve çeşitli ilaçlar yapardı bunlardan. Sonra bir hafta sağ elimi kullanamamıştım. Şimdi Selim göbeğimi yarıp kızgın yağ mı

akıtacak? Tanrım, nasıl olur bu? Nasıl olacak, dizkapağımı tuz buz ettirmedi mi? En sevdiğim arkadaşımın bana bunları yapabilmesi için büyük bir suçum olmalı benim."

Ocaktaki yağ cızırdamaya başlayınca Selim, Ali'nin yanına diz çöküp pantolon kayışını çözdü; gömleğinin eteğini göğsüne doğru sıyırıp göbeğini açtı.

— Hasan Efe, tut şunun kollarını, dedi.

Hasan, Ali'nin bağlı kollarını tutup başına doğru gerdi. Selim:

— Yerini söyle Tokuç, yağ içine işler öldürür seni sonra, dedi.

Ali dişlerini sıkıp kendini acıya hazırlamaya çalışıyordu. Bıçağın ucunun karnında gezindiğini duydu; kanı ılık ılık sızdı beline doğru. Bu ara Kadir ocaktaki tavayı getirip Selim'e verdi. Göbeğine damlayan kızgın yağın acısıyla Ali bağırdı:

— Yaktın beni Selim! Neden be, neden? Söyle de bileyim.

— Unuttun mı lan? O gün körpe sıpayı düzmeye gittiğimizde beni kapıda bırakıp girdin dama. Önce kim girsin diye sormaz mı insan bi kere? O zaman bildim birden senin ağa oğlu olduğunu, beni horladığını. Sıpa senin malındı elbet.

— Buymuş demek. Değer mi bunlara? Hayvanlar senin de malın gibiydi.

— Ben bakıyordum, kullanıyordum ama malım değildi.

Ali dişlerini sıktı. "Köyde, evdeki dut ağacının dibinde gömülü desem bırakıp gidecekler beni. Ama artık sağdıcım değil; düşman olmuş bana. Daha ne yapabilir ki! Dayanırım. Karımla oğlumu da boğmuştur bu katil."

Biraz hafifler gibi olan acısı göbeğine akıtılan yağla yenilendi ama bağırmadı. "Tanrım, sıpa işi olamaz bu. İçime işledi kızgın yağ; bu yara sağ komaz beni. Büyük bir suçum olmalı bu yazgıyı yaşamam için. Selim alet oldu buna, ama niye o?"

Kadir yaklaştı yanlarına; Selim'in elinden tavayı aldı.

— Bırak gari şunu Selim Efe; adamın altını olsaydı daha ilkinde söylerdi yerini. Boşuna kıydık canına.

Selim doğruldu.

— Haklısın. Gidelim hadi.

— Çözeyim mi iplerini?

— Bırak kalsın. Sabaha çıkarsa bi çözen olur.

— Bari kadını çözsek. Çocuk uyanınca ağlar.

— Olmaz. Yunan candarmasına haber salabilir.

Onlar kapıdan çıkınca Hasan, Ali'nin dizi kırık bacağına bir tekme atıp kapıya yürüdü:

— Erkek adammışsın lan, eyi dayandın, dedi.

Ali dizinin depreşen acısıyla bağırmamak için kendini güçlükle tuttu. "Ulan Hasan mısın ne boksun, sağ kalırsam seni gebertmezsem bana da Tokuç demesinler." Gittiklerine inanamıyordu bir türlü. Şimdi geri dönseler 'Yeter, altınlar evde, avluda dut ağacının dibinde gömülü' diye bağırabilirdi. Bir süre sonra uzaktan atların ayak seslerini duyunca rahatladı. "Neyse, Fatma'yla oğlana dokunmamışlar. Bağlamışlar ama niye sesi çıkmıyor?"

— Fatma! diye bağırdı.

Öteki odadan bir inilti duyar gibi oldu. Ağzını da bağlamışlardı demek. Bağlarını çözmenin bir yolunu bulsa köyden Hacı Vehbi'yi getirir ve böyle işlerde uzman olan bu yaşlı adamın belki de yaralarının sağalmasında bir yardımı olabilirdi. Fatma yuvarlana yuvarlana yanına gelebilse belki birbirlerinin ellerini çözebilirlerdi. Ama ya öteki odanın kapısını kapatmışlarsa?

II

Yargıç

Selim'le iki arkadaşı komşu bağda atlarını bağladıkları ağaca doğru yürüdüler. (Baskını düzenlemek için iki gece gözetlemişlerdi bağ damını. Akşam yemeğinden sonra kadının fenerle bulaşık yıkamaya çıktığını gördüklerinde kararlarını verdiler. Kadını bağırtıp Ali'yi dışarı koşturacaklardı. Karanlıkta Hasan damın arkasından dolaşıp kapının yanında durunca Selim kadına koşup tutmuş ve Fatma korkuyla bağırmıştı.)

— Baskın boşa çıktı, dedi Hasan.

— Boşuna değil; eski bir hesabı kapattım sizin yardımınızla. Şimdi ikiniz Karatepe'ye gidin. Bu gece yapılacak bir işim daha var benim.

— Biz de gelsek...

— Olmaz. Bu işi tek başıma yapmam gerek. Kızanların yanına gidin; sabaha kadar dönmezsem yeni bir baş seçin çeteye. Ya da başka bir çeteye katilin.

Ağaca yaklaştıklarında atlar kısaca kişnediler. Başlanndaki torbaları çıkarıp eğerlere astılar; gemlerini taktılar. Selim ötekilerin atlarına binip uzaklaşmalarını bekledi; sonra kendi atına atlayıp başını köyden yana çevirdi. "Kızgın yağa bile dayandı be. Kim olsa söylerdi. Biraz daha uğraşsaydım o da söylerdi ama gereksizdi. Ölecek. Sabahı zor bulur." Atı tırısa kalktı. Ali'yle birlikte ne çok ata binmişlerdi eskiden. Çifte giderken ya da dönerken dinç beygirler durmak bilmezdi. Bir gün köye yakın bir anızdan dönerlerken daha tarlada koşmaya başlamıştı beygirler. Yola çıkınca dörtnala kalktılar. Yularla durdurmak olanaksızdı; dişindirik de takmamışlardı ağızlarına. Ali beş-on adım öndeydi. "Sür ulan Tokuç, dayan!" "Dayan lan Selim!" Köye girdiklerinde sokakta oynayan birkaç çocuk kaçıştı. Evin olduğu sokağın köşesini dönerken küçük avlu kapısının açık olduğunu gördüler. Beygirler bu hızla kapıdan girerlerse kafaları parçalanırdı. "- At kendini Ali!" Oracıktaki bir kuru gübre yığınına attı kendini Ali. Arkasından da Selim kaldırıp attı kendini yanına. Fırlayıp kalktılar ayağa; küçük bir çizik bile yoktu ikisinde de. Beygirler durmadan ard ayda girdiler avluya küçük kapıdan. Araba kapısı kapalıydı. "Vay be... gittiydi kafamız ulan."

Gene başka bir yaz günü beygirleri yaydıkları bir anızda gökgürültülü bir sağnağa tutulduklarında hemen hayvanlara atlayıp köye doğru sürmüşlerdi. Üstlerine başlarına çarpan yağmur altında, sırılsıklam. İyi beslenmiş, bakımlı, dinç iki demirkırı iğdiş ötekileri gerilerde bırakmış. "Sür lan Selim!" "Sür lan Tokuç!" Eve vardıklarında sağnak durmuştu ama onlar da beygirler de ıslaktılar. Ali'nin anası Meryem aba telaşla "-Uyyy!

İlikleriniz donacak; hemen soyunun." Osman Ağa dumanı tüten beygirleri kurularken Ali eve, Selim dama girip çamaşır değiştirmişlerdi. Son sıralar bu ayrılıklar Selim'in gözüne batıyor ama aldırmıyordu. Anası, babası, ablası, elbet kayıracaklardı. Oysa o gün sıpa için dama yürüdüklerinde durum başkaydı, yalnız ikisiydiler. Sıpanın biraz gelişmesi için bir hafta beklemişlerdi. Kapıya yaklaştıklarında Selim onun "Önce kim girecek?" demesini beklemişti ama Ali kapıyı itip girmişti içeri. Selim öfkeyle eve doğru yürüyüp Osman Ağa'yı çağırdı. Tokuç Osman hayada çıktığında Selim:

— Gidicem ben Osman amca, dedi.

— Ne oldu? Nereye gidicen?

— Yok bi şey; başka yerlere gidicem.

— Bak oğlum, burda rahatsın; küçüksün daha sen, başka

yerlerde ezerler seni.
Bu ara Ali hayvan damından çıkmış, yanlarına gelmişti.Babası:
— Selim ayrılıyormuş bizden, dedi.
— Neden be Selim! İyiydik ya; ne yaparım ben sensiz?
Yürüyüp kolundan tuttu,
— N'olursun gitme, dedi.
— Bırak, dedi Selim kolunu çekip. Sokak kapısına doğru yürüdü.
— Dur oğlum, birikmiş paranı al bari, dedi Tokuç Osman. Odaya girip altı yıldır Selim'in parasını koyduğu keseyi alıp getirdi.
Selim keseyi cebine koydu; sokağa çıkıp doğru evlerine gitti. Evleri bir göz oda, bir küçük mutfak. Anası mutfakta çorba pişiriyordu.
— Tarlaya gitmediniz mi bugün?
— Sabah yağmur yağdı ya, gitmedik.
Anasına duyurmak için bağırarak konuşuyordu. Gideceğini hemen söylemedi. Çorbalarını içtikten sonra cebinden para kesesini çıkarıp iki altın aldı, anasına uzatıp bağırdı:
— Osman ağalardan ayrıldım ben ana; başka yere gidip çalışıcam. Bu paraları al; ara sıra uğrar gene para getiririm sana.
— Para mara istemem. İyiydin ya burda oğlum. Nereye gideceksin?
— Belki bir çiftliğe ya da Manisa'ya giderim.
Kadın oğlunun gideceğini yeni duymuş gibi ağlamaya başladı.
— Ağlama ana.
— Ağır işe koşup ezerlerse seni.
— Ezdirmem kendimi ben, korkma.
— Bu gece kal bari, yarın gidersin.
Selim o geceyi bölük pörçük uyuyarak geçirdi. En kötüsü belki Makbule'yi bir daha hiç görememekti. iyice gelişmişti kız, yakında evlendirirlerdi. Kalsaydı belki iki yıl sonra Ali'yle kaçırırlardı onu. Ama dönemezdi artık; durumunu bilmişti bugün: şu külüstür evden başka bir şeyi olmayan bir yanaşma. Ağanın oğluyla sağdıç olması olanaksızdı. Gene de yüreğinde sızısınını duyuyordu bu sevdiği insandan ayrılışın. İleride bir gün horlanışının öcünü almanın bir yolunu bulacaktı ondan onu da küçük düşürerek. ("Öldürdüm onu ama horlayamadım." Kısrağının sağrısına bir tokat attı. 'Yürü bakalım koca kız; umarım yeni sahibin seni üzmez. Tek pulluğu da koşar elbet; tay alır senden. İyi adamdır Koca Mümin; geçenlerde öylesine bir "ah, bir beygirim olsaydı" dedi ki yüreğim burkuldu.' dedi yavaş sesle. Bu kısrağı ona çiftlikte Yunanlarla çarpışmanın

son gecesinde Halit Paşa armağan etmişti. Şimdiki çetesinin çoğu o gece çiftlikten birlikte kaçtıklan arkadaşlarıydı.)

On beş yıl önce bir başka geceye döndü kafası yeniden; doğru dürüst uyuyamadığı o geceye. Tan yeri ağarırken kalkmıştı yataktan. Anası da uyumuyordu anlaşılan; hemen kalkıp çorbayı ısıtmış, içine bol ekmek doğrayıp yemişlerdi. Anası bir don, gömlek, mintanla ekmek ve zeytin çıkılamıştı sonra. Gün doğmadan çıktı evden, anasını ağlar bırakıp. İçinde ayrılık üzgünlüğü yanında bir özgürlük sevinci de vardı. Selimşahlar çiftliğine gidip çalışmak amacındaydı. Tren yolunu geçerken duraksadı. Saruhanlı istasyonundan trene binip Manisa'ya ya da İzmir'e gidebilirdi. Sarıliraları vardı cebinde. Ama bir süre çiftlikte çalışıp biraz para biriktirmesi daha iyi olurdu. Demiryolu boyunca yürüdü. Gece yağan çiy otlara sürtündükçe kısa konçlu çizmelerini ıslatıyordu yer yer. Hava açıktı, güneş Burunören'in ötesindeki tepelerin üstünden doğarken dönüp baktı. Sıcak olacaktı hava; bağlara, pamuklara yarardı. Şimdi üstünde yürüdüğü bu pek işlek olmayan araba yolundan geçen Eylül ayında tohumluk buğday almak için Selimşahlar çiftliğine gidip gelmişlerdi Ali'yle. Yanlarında götürdükleri üç çuvalı altışar kile buğdayla doldurmuşlar, ağızlarını dikmişlerdi çuvaldızla. Kâhya '— Nasıl yükleyeceksiniz arabaya? İki adam çağırayım mı?' demişti. '— İstemez; yükleriz biz' demişti Ali. Arabayı ambarın kapısı önüne çekmişler, çuvalları birer birer yuvarlayıp kaldırmışlardı. 'Aferim be delikanlılar; maşallah size' dedi kâhya. Ali parayı ödedikten sonra kâhya '- Kardeş misiniz siz?' diye sormuştu. Ali '— Öyle sayılırız' derken Selim '- İşçileriyim ben' demişti. Osman Ağa o yıl tarlanın birine akpusana yerine daha verimli olduğunu duyduğu Konya buğdayı ekerek denemek istediği için göndermişti onları üç çuval tohumluk almaya. Kâhyanın evi o büyük ambara bitişikti. Selim doğru ona çıkıp iş isteyecekti çiftlikte.

Saruhanlı istasyonunu geçtikten bir süre sonra karşıdan İzmir treninin geldigini gördü. Yanından geçerken durup pencerelere baktı. Son vagondan bir çocuk el salladı. Köyün yanından geçen trenlere de bakardı ara sıra. Hiç binmemişti onlara. İleride bir gün binecekti; Manisa'ya, İzmir'e ya da daha uzak kentlere giderdi belki. Şimdiye dek iki kez araba tekerleklerini onartıp demirlerini sıkıştırmak için Akhisar'a, birkaç kez de simsara kuru üzüm götürmek için Manisa'ya gitmişti arabayla. Osman Ağa ve Ali'yle giderlerdi hep. Osman Ağa onlara şiş köfte sonra da dondurma yedirirdi Manisa'da. Öğleden sonra Kurşunlu Han'dan arabalarına binip köye dönerlerdi. Boş

arabayla en çok iki saat çekerdi Hacırahmanlı. Osman Ağa üzümleri simsarda bekletmez, getirdikleri gün verilen fiyata hemen satar, parasını alınca 'Allah bereket versin, iyi sattık çocuklar' derdi. Köyde Hasan Usta'nın dükkânında pek bulunmayan şeyleri de alırlardı çarşıdan; tel kadayıf, pirinç, kadınlara basma gibi. Bu çizmeleri de oradan almışlardı geçen Eylül sonu.

Tatar ovasından sonra Selim çiftliğe giden yola saptı. Tarlalarda çalışanlar vardı; kimileri yeni çıkmış bostanları çapalıyorlar, kimileri pamuk ekiyorlardı. Bağlarda da palatır yapılıyordu. iki yanındaki hendeklerde sıra sıra kavak ağaçları olan yolu geçip çiftlik yapılarına vardığında neredeyse öğle olacaktı. Kimseler yoktu ortalıkta; Mayıs başı işlerin sıkıştığı zaman, herkes ovadaydı elbet. 'Çiftçinin işi bitmez; yalnız yağmurda, karda, bir de arifede, bayramda dinlenir' derdi Tokuç Osman.

Tek katlı küçük evin kapısını çaldı. Kapıyı açan dokuz on yaşlarındaki oğlana kâhyayı sordu.

— Babam ovada, iki saata kadar gelir, dedi çocuk.

Selim büyük söğüt ağacının altındaki tulumbaya gitti; biraz çekip suyu soğuttuktan sonra içti. Gölgeye oturup zeytin ekmeğini yedi. Ambarın arkasına giderek duvar dibine işedi. Geri dönüp söğüdün altına oturdu; sırtını ağacın gövdesine dayadı. Yorgunluktan, geceki uykusuzluktan gözleri kapanıyordu. Az sonra uyudu.

Uyandığında yavaş yavaş ayağına vuruluyordu. Gözlerini açınca karşısında kâhyayı gördü. Silkinip ayağa kalktı.

— Beni aramışsın, dedi kâhya.

— Çiftlikte iş isteyecektim ağa.

— Küçüksün daha, çiftlik işine dayanabilecek misin?

— Yaparım; altı yıldır köyde yanaşmaydım.

— Hangi köyde?

— Hacırahmanlı.

— Çift sürer misin? Hayvan tımarını bilir misin?

— Yaparım. Osman Ağa'nın hayvanlarına ben bakardım.

— Neden ayrıldın ordan?

— Ağanın oğluyla geçinemedik. Geçen yaz tohumluk buğday almıştık burdan.

— Dur bakayım; sen şu buğday çuvallarını arkadaşınla kollaşıp arabaya yükleyen oğlansın değil mi?

— Evet.

— İyi, iyi. Bağ çiftini, pulluk ayarını bilirsin herhalde.

— Bilirim. Ağanın da bağı vardı.

— Çiftlik sahiplerinin yemeklik beş dönüm bağı var şurda. Onun bakımı, çifti, çapası, palatırı, kükürdü sana ait olacak. Tertemiz, çiçek gibi olacak bağ. Yapar mısın bu işi?

— Elbet yaparım.

— Bir de beygir ayırıcam sana; onun bakımı da senin. Yeyip içmen burdan. Ayda bir sarılira alacaksın. Iyi mi?

— İyi ağam, sağol.

— Adın neydi?

— Selim.

— Gel bakalım Selim, yatacağın yeri göstereyim. Karnın aç mı?

— Değil, az önce yedim.

Kâhya önde o arkada yapılardan birine girdiler. Bir kapıyı açtı kâhya; dar uzun bir odaydı; yedi tahta kerevet vardı duvar boyunca. Kapıya yakın olanının üstünde yatak yoktu.

— Burayı hazırlatayım sana.

Tanımadığı altı kişiyle bir odada yatmak Selim'in hoşuna gitmedi ama bir şey demedi. Oradan çıkınca ahıra gittiler birlikte. Kapı açılınca içeride bir beygir kişnedi.

— İşte senin beygir bu doru idiş.

Öteki beygirler işteydi herhalde. Selim sol köşedeki tahta parmaklıklı yüksekçe bölmeye bakıyordu. Orada da üstü boş bir tahta kerevet vardı.

— Hayvanlara yakın yatmaya alışmışım ben ağam, burda yatsam olmaz mi? dedi.

— Niye olmasın, sen bilirsin.

Selim elindeki çıkıyı kerpiç duvara oyulmuş kapaksız dolaba koydu. Ahırın dibindeki kapı samanlığa açılıyordu. Yandaki bir kapı da yem odasınındı. Buradaki büyük tahta kasalar yulaf ve arpa ezmesiyle doluydu.

— Aman bu kapıyı açık bırakma; hayvanın biri boşanır da içeri dalarsa çatlar, dedi kâhya.

Doru idişin hamudu yemliğinin üstündeki duvara çakılı kalın bir tahta çivide asılıydı. Kaşağıyla fırça da yanında, duvardaki bir oyuktaydı. Kâhya tek pulluğun sayanın altında olduğunu söyledi. Kapının eşiğinde durup bağırdı:

— Hayriye!

Az sonra kapıya orta yaşlı, ak tenli, dolgunca bir kadın geldi. Kâhya:

— Şu kerevete bir yatak hazırla, dedi.

Kadın gidince Selim'e anlattı:

— Çamaşırcı kadın bu; kirlilerini ona verirsin. Yarın sabah bağı sürmeye başlarsın. Bağ büyük evin hemen arkasında. Aşçıya söylerim, yemeğini ekmeğini mutfaktan alırsın.

— Sağolasın ağam.

— Yarın sabah görüşürüz.

Kâhya gittikten sonra Selim tımar fırçasıyla kerevetin üstündeki tozları süpürdü. Az sonra kucağında yatakla Hayriye geldi; kerevete serdi. Çarşafı da serip düzeltti.

— Sen burda yatacaksın demek, dedi.

— Burda. Hayvanların yanında yatmaya alışmışım.

— Nerdensin sen?

— Hacırahmanlı'dan.

— Yastığınla yorganını da getireyim.

Kadın bu kez daha çabuk döndü. Yorganı düzeltti. Çıkmadan Selim'e bakıp gülümsedi.

— Pek de gençmişsin daha; anan buban yok mu senin?

— Anam var köyde. Bubam çoktan öldü.

— Üzülmüştür anan. Gözü kör olsun yoksulluğun. Neyse, gideyim ben. Perşembeleri çamaşır yıkarım; kirlilerini akşamdan verirsin.

— Sağol aba.

Derli toplu, güzelce bir kadın; ne yapar bunca erkeğin arasında? Belki kocası da burda çalışıyordur. Kocası var mı ki? Selim çizmelerini çıkarıp yorganın üstüne uzandı. Gözlerini kapadı ama uyuyamıyordu. Kadın biraz dolguncaydı ama, aklığı, gözleri, burnu Makbule'ye benziyordu. Kalktı; çizmelerini giyip ahırın köşesindeki küreği aldı. Taş döşeli yerdeki birikmiş, ezilmiş beygir gübrelerini kürüdü; ortaya yığdı. Yerleri süpürdü; yemliklerdeki iri samanları yere yaydı. Gübreleri büyük bağbozan sepetine doldura doldura dışardaki gübre yığınına taşıdı birkaç seferde. Oyuktan kaşağıyı aldı; tıngırdata tıngırdata doru idişe yaklaştı. Kaşağıyı beygirin karnındaki kurumuş boklara sürtünce hayvan huysuzlandı; anlaşılan tımara alışık değildi pek. Osman Ağa sık sık 'Aman çocuklar, bu idiş milleti huyludur, ürkektir. Sakın arkalarından yanaşmayın' derdi. Selim kaşağıyı pek bastırmadan yavaş yavaş beygiri yatıştırdı. İyice fırçaladıktan sonra ipini çözüp dışarı çıkardı; tulumbanın yalağında suladı. Ahıra getirip yemliğine bağladı. Önüne saman döktü. Sağrısına hafif bir tokat attı; 'Hadi bakalım koca oğlan, rahat rahat uyu bu gece' dedi. Tulumbada ellerini

yıkayıp dönünce yatağın kıyısına oturdu. Çamaşırcı kadından bir kalıp sabunla bir çift nalın isteyecekti bu akşam, olmazsa yarın.

Neredeyse akşam oluyordu artık, güneşin batması yakındı. Tarla çiftinden dönen işçiler beygirleri ahıra getirmeye başlamışlardı. Beygirlerin ardından içeri üç adam girdi; hayvanları yemliklere bağladıktan sonra Selim'i gördüler. Üçü de otuz yaşlarında görünüyordu. Kısa boylu, tıknazca biri sordu:

— Aylıkçı mı durdun sen?

— Evet.

— Damı sen mi temizledin?

— Evet.

— İyi. Adın ne senin?

— Selim.

— Hadi gel, mutfağa gidelim yemek almaya.

Adamların ardından Selim de çıktı. Mutfağa girip aşçının büyücek sahanlara koyduğu etli bulgur pilavını, ekmeği, tahta kaşığı, bir tas ayranı aldılar. Arkaya geçip uzun bir tahta masanın peykesine oturdular; yemeklerini yediler. Arada Selim'e nereden geldiğini, işini falan sordular. Kalkarken Selim sordu:

— Bulaşıklar burda mı kalıyor?

— Aşçı yamağı toplayıp yıkar onları.

Dışarı çıkınca Selim çamaşırcı kadının yerini sordu. 'Sabunla nalın isteyecektim' dedi. Öğrenince kadının kapısını çaldı.

—Kim o?

— Benim aba, Selim. Varsa bi çift nalınla bi kalıp sabun isteyecektim.

Kadın kapıyı açtı.

— Fazla nalın yok. Ne yapacaktın nalını?

— Yatmadan ayaklarımı yıkardım tulumbada.

— Şurda bir çift eski ayakkabı olacaktı. İşini görür belki.

Sayanın köşesindeki, tozlu, kurumuş ayakkabıları uzattı. Bir kalıp da sabun verdi.

— Sağol aba. İyi bunlar, yeter.

Selim elindekileri ahıra bıraktı. Gidip öteki işçileri buldu.

— Beygirlere ne zaman yem veriliyo?

— Yatmadan veririz.

— Ayrı ayrı yemlersek kıskanırlar. İsterseniz hepsini ben yemlerim yatmadan.

— İyi ya, sen ver. İki ölçek yulaf yeter.

Selim ahıra döndü. Yemliklere önce saman döktü; sonra da arsız arsız kişneyen hayvanların yemini verdi. Ertesi gün yanına alacağı yem torbasını da hazırladı. Güneş doğmadan bağda olması için erken yatması gerekiyordu. Ayakyolunun yerini öğrenmediği için ahırın bir köşesine işedi. Tulumbada ayaklarını yıkadıktan sonra soyunup yatağa girdi. Gözlerini yumdu; beygirlerin ağız şapırtılarını dinledi bir süre. Köyü, Makbule'yi düşünürken kafasında onunla çamaşırcı kadın birbirine karışıyordu.

Uyandığında horozlar ötüyordu. Yataktan inip giyindi. Ahırın duvarında asılı feneri yaktıktan sonra beygirlere sabah yemlerini verdi. Dışarı çıktığında görünürde kimseler yoktu ama mutfağın ışığı yanıyordu. Kapıyı itip girdiğinde ocakta tarhana çorbası kazanını karıştıran aşçı:

— Maşallah erkencisin, dedi.

— Bağ çifti sabah serinliğinde ürer. Hayvan da üzülmez.

Aşçının bir sahanla verdiği çorbayı aldı; içine ekmek doğrayıp iştahla kaşıkladı. Bitirince aşçı:

— Bi sahan da ekmeksiz iç istersen, öğleye kadar tutsun, dedi.

Selim ikinci sahanı da içip dışarı çıktığında öteki işçiler de mutfağa geliyorlardı.

— Beygirleri yemledim, dedi.

— Sağol delikanlı.

Hava ağarmaya başlamıştı. Sayaya gidip tek pullukların bıçaklarını yokladı. En keskinini seçip damın önüne getirdi. Yan ipleri takılı tek falakayı da almıştı. Sayadaki yalın kulplu küçük bir testiyi alıp tulumbada çalkaladı, doldurdu. İçerde beygirin hamudunu, dizgini takıp dışarı çıkardı; pulluğa koştu. Pulluğu yatırıp bir eline testiyi alarak beygiri yürüttü. İki katlı evin yanından geçip bağa vardı. Testiyi ve yem torbasını kıyıdaki karaağacın altına koydu. Yüksek sesle 'Hadi bismillah' deyip çifte başladı. Oldukça otlanmıştı bağ. Sık sürüyordu. Nasıl olsa iki kat çiftini iki günde bitirirdi. Doru idiş iyiydi; çoğu beygirler gibi kendini çizinin dışına atmıyordu.

Güneş doğudan altı arayı sürmüştü. Beygiri soluklandırırken atına binmiş kâhya geldi.

— Kolay gelsin oğul.

— Sağol ağam.

— Sık sürmüşsün, çok iyi. Bayağ da üretmişsin, erken başladın anlaşılan.

— Bağ çifti serinde olur; hayvan üzülmez.
— İyi, iyi. Hadi bakalım. Hayvan damını sen mi kürüdün?
— Evet.
— İyi etmişsin. Bu gidişle helâlinden alacaksın paranı. Pamuk ekenlere gideyim ben; hadi işin kolay gelsin. Bir isteğin olursa akşam söylersin bana.
— Sağolasın.
Kâhya gidince küçük toprak testiyi kaldırıp su içti. Yeniden çifte başlayıp öğleye değin bayağ yer sürdü. Öğleyin yem torbasını da alıp beygirle çiftliğe döndü. Beygiri suladıktan sonra bir süre gezdirip ahıra bağladı. Yemini verdi. Yem torbasını boşuna taşımıştı buraya. Mutfağa gidip yoğurtlu taze bakla ile bulgur pilavını yedi. Yatağına uzanıp uyumadan bir süre dinlendi. İkindiye doğru yerini aşçıdan öğrendiği ayakyoluna gidip geldi. Beygiri alıp bağa gitti. İki saat kadar sonra bağın ilk kat çiftini bitirip döndü. Onun bildiği, hayvanlar en geç Mayısta yeşile salınırdı; oysa burada beygirler daha kuru yiyorlardı. Hiç değilse akşamları yeşil ot yemeleri gerekirdi. Akşümüstü kâhyaya gidip bu konuyu konuştu. Onun da iznini alıp ahırların arkasındaki hasıl yerinden bir araba hasıl biçip getirdi. Beygirlerin yemliklerini doldurduktan sonra ahırı kürüyüp süpürdü. Sayanın yanındaki dört bölmeli hamamlığa girip güneşte ılınmış suyla yıkandı. Anasının koyduğu temiz çamaşırları giyip kirlileri çamaşırcı kadına verdi.
— Nasıl, alıştın mı işe?
— Eskiden bildiğim iş bu ama buranın düzenine de alışırım yakında.
— Pek zorlama kendini; yaşın küçük daha.
— On beş yaşındayım ben; işte piştim; zorlanmam.
Bu kadın olsun, kâhya olsun güler yüzle, iyi davranıyorlardı ona. Köyünden, alışkanlıklarından ayrılmanın sıkıntısını pek duymuyordu. Ali'ye kızgınlığı bile tavsıyordu; ama artık eskiye dönüş yoktu onun için. Mutfağa giderken düşündü bunları; "bu ovada çalışana her zaman iş var. Aç kalmaz insan."
Yemekte sakallı, tıknazca adamın onunla sık sık konuşup yılışmasına kızıyordu. Kalkarken adam:
— Bi yardım istersen söyle, dedi.
— İstemem, işimi kendim yaparım, dedi sertçe.
Ertesi gün gene erken başlayıp akşama doğru bağın ikinci kat çiftini de bitirdi. Kâhyayı görüp büyücek bir çapa istedi.
— Yarın asmaların boğazını çapalıycam.

Beş dönüm bağın boğaz çapasını pek dinlenmeden bir günde bitirip ertesi sabah bağ makasıyla palatıra başladı. Doğuş iyiydi; Ağustosta bol bol çeşitli üzüm yerlerdi. Palatır ikinci gün akşama doğru bitmiş, aralanmış asmalar yaban otlarından arınmış toprakta çiçek gibiydiler. Sık sık taze filizleri soyup yediği için o akşam yemeğinde pek iştahı yoktu.

Artık en azından bir hafta bağa girilmeyeceği için bu ara ne iş yapacağı konusunda kâhyayla konuştu. Kâhya, işinin bağda olduğunu, ama isterse, canı sıkılırsa hayvan damlarının temizliğiyle ilgilenmesini ve işe gitmeyen beygirleri otlakta yaymasını söyledi.

Selim on gün kadar bu işle uğraştı, üstelik hemen her sabah sığırların boklarından kışlık tezek de yaptı. Kâhyaya Manisa'dan kireç getirtip siyah ahırların içini dışını ve mutfağı saplı fırçayla badana etti. Yağmur yağıp da ova işinin durduğu bir gün yanlarına sokulduğu yaşlıca işçilerin ona eşitlikle değil de erken gelişmiş bir çocuk gibi davranmalarına canı sıkılarak biraz Hayriye ile konuşmuş, akşamüstü de arabayla hayvanlara hasıl biçmeye gitmişti. Bu kadın da ona abla gibi davranıyordu ama doğaldı bu; üstelik ondan hoşlanıyor ve yararlanıyordu. Kadın, işten döndüğü akşamlar yıkanması için sıcak su hazırlıyordu ona. Bir çift de nalın bulmuştu ayağına göre; yıkanırken eski pabuçları kullanmıyordu artık.

On gün sonra çifte başlayıp bağı yeniden iki kat sürmüş, asmaların boğazlarını çapalamıştı. Haziran ortasından sonra, gündönümünde korukları kabarmış filizlerin uçlarını almış, ballığa tutulmasınlar diye asmalara kükürt atmıştı. İkinci ayını da doldurduktan sonra bir akşam beygirine binip köye gitti anasını görmeye. Karanlık çöküp de el ayak çekildikten sonra vardı köye. Evleri köyün ucunda olduğu için kimseye görünmedi. Anasıyla konuştuğu kısa sürede çalıştığı yerin adını vermedi; Manisa yakınında bir çiftlikte olduğunu söyledi. Kadın Ali'nin sık sık ondan haber sorduğunu söylemişti çünkü. Onun kendisini bulmasını istemiyordu. Anası istemediği halde zorla bir altını verdi ona; o gece kalması için üstelemesine aldırmayıp 'yarın sabah işe gitmem gerek' diye ayrıldı. Gene ağlar bıraktı onu; yakında geleceğini söyledi. Çiftliğe dönerken içinde bir rahatlama vardı; kimse anasına bakmadığını söyleyemezdi.

Temmuz başında ekinlerin biçilmesi sona ermiş, otlakta yığılan tınazların yanına getirilen harman makinesinde ekin döğme işlemi başlamıştı. Sırasıyla arpalar, yulaflar ve buğdaylar döğülürken Selim de yardım ediyor, makineye dirgenle demet veriyordu. Artık çiftlikte herkes onu benimsemiş gibiydi.

Temmuz ortalarına doğru bağda incekaralara ben düşmüş, Ağustos başında iyice olgunlaşmışlardı. İlk eren üzümler bu incekaralar olurdu. Selim akşamüstleri iyice eren üzümlerden yarım teneke kesiyor, tulumbanın altında yıkayıp soğutarak mutfağa götürüyor, yemekten sonra herkes birer ikişer salkım yiyordu.

Ağustos ortalarında çiftlik sahibi, karısı, yeniyetme kızı ve oğluyla Manisa'dan gelip birkaç gün önce temizlenmiş büyük eve yerleştiğinde çeşit üzümlerin çoğu ermişti. Selim'in o güne dek görmediği karaya boyanmış, tekerleklerine lastik geçirilmiş, üstü kapalı, yanları pencereli, çift at koşulu bir arabayla gelmişlerdi. Çiftlik sahibiyle oğlu kâhyayla birlikte her sabah bu arabaya binip tarlaları, bağları dolaşmaya gidiyorlardı. Beyin arabacısının sabah akşam uzun uzun tımar ettiği bu iki besili, tertemiz, pırıl pırıl doru ata Selim imrenerek bakıyordu.

Bir sabah güneş bir adam boyu yükseldiğinde beyle oğlu ve kâhya büyük evin önünde koşulu bekleyen arabaya binmeyip bağa doğru yürüdüler. Bağda Selim elinde çapası tek tük asma boğazlarında çıkmış yaban sarmaşıklarını, köpek üzümlerini, semizotlarını kesiyor, ara sıra ergin salkımlardan kopardığı üzüm tanelerini ağzına atıyordu. Kâhya seslenip onu çağırdığında doğruldu; bağın kıyısında duran üç kişiye doğru yürüdü; birkaç adım önlerinde durdu. Kâhya:

— Size sözünü ettiğim Selim bu, dedi.

— Aferin delikanlı, çok iyi bakmışsın bağa; bu bağı böyle çiçek gibi hiç görmemiştim, dedi Bey, cebinden çıkardığı iki mecidiyeyi uzattı.

— Bunlar bahşişin olsun, al, dedi.

— İstemem beyim, hakkımı kâhyadan alıyorum.

— O başka, bu senin bahşişin.

Kâhya da başıyla çağırıyordu.

Selim kızararak yaklaştı, paraları alıp cebine koydu.

— Sağolun beyim.

Çiftlik sahibi kâhyaya:

— Bu oğlana iyi bak, kaçırma onu. Kasımda yıllıkçı tutarsın, dedi. Hadi, işin kolay gelsin.

Üçü birlikte arabaya doğru yürüdüler, binip uzaklaştılar. Selim sevinçliydi, güveni artmıştı, çiftliğin gerekli bir adamı gibi görüyordu kendini. Ama parayı alırken beyin oğluna ilişmişti gözü; sanki ona alayla, hor görerek bakıyordu. Çapayı bıraktığı yere döndü; 'boş ver, işine bak sen' dedi yavaş sesle.

Kuşluk vakti karaağacın gölgesine bıraktığı küçük testiden su içerken beyin kızının elinde küçük bir sepetle yaklaştığını gördü. Testinin tıkacını sıkılayıp ağacın köküne dayandı. Tertemiz, balıketinde güzel bir kızdı. Ak üstüne yeşil-kırmızı benekli giysisinin göğsü kabarmıştı. Köyde olsa kıvrak giydirirlerdi buna. Kız:

— Annem biraz üzüm istedi, dedi. Çavuş asmaları nerede?

Bağa birlikte girdiler. İyi sürülmüş, kabarmış kumlu toprakta güçlükle yürüyordu kız. 'Diken yoktur, değil mi?' deyip terliğe benzer ayakkabılarını eline aldı. Selim çakısını çıkarıp çavuşlardan, iri karalardan, parmak üzümlerinden birkaç salkım kesip sepeti doldurdu.

— Erkence gelseydin daha soğuk olurdu üzümler, dedi.

— Yarın erkence gelirim, dedi kız; sepeti alıp yürüdü; bağdan çıkınca ayakkaplarını giyip eve gitti.

Sonraki günler sabahları daha erken geliyordu kız. Çavuşların, ballanmış misketlerin seçilip kesilmesi daha bir uzuyor, bu ara konuşuyorlardı. Kız ona sorular soruyor, Manisa'daki evlerinden, birlikte ders aldığı arkadaşlarından, hocalarından söz ediyordu. Evde canının sıkıldığı, Selim'i bir çeşit arkadaş edindiği belliydi. Bir süre sonra geç kalmış gibi kalkıyor, bir elinde sepet bir elinde ayakkapları kumlu toprakta koşarak eve gidiyordu. Uzun basma donunun altında beyaz ayakları gittikçe esmerleşiyordu.

Tek bir yaban otunun bile kalmadığı bağda Selim'in artık yapacak bir işi yoktu ama gene de her sabah gün doğarken elinden çapası, bir buluşmaya gider gibi bağa gidiyordu. Adını öğrenmişti. Nebile ayrıldıktan sonra bağda gezinirken, ağaç altında oturarak öğleyi buluyor; yemekten sonra biraz uyuyor, akşama kadar ağır ağır ahırları kürüyüp gübreleri taşıyor, yıkanıp yemeğini yedikten, bir süre öteki işçilerle konuştuktan sonra beygirleri yemleyip yatıyordu.

Bir sabah Nebile gittikten sonra ayak izlerinden birini kokladı uzun uzun ve aynı gece düşünde onunla sevişti. Uyandığında yapış yapıştı donu. Çamaşırcı kadına vermeye utandı, tulumbada soğuk suyla, sabunla yıkayıp ahırın arkasındaki ayva ağacının dalın astı.

O sabah bağa kız değil de beyin oğlu geldi.

— Bana bak, Selim misin nesin, sen kim oluyorsun da kardeşimle konuşuyorsun? Bir daha konuşmayacaksın onunla, dedi çatık kaşla bağırarak.

— Üzüm toplamaya geldiğinde...

— Gelse de sen uzak duracaksın.

Selim'in yumrukları sıkıldı; ama çapayı alıp bir asmanın boğazını çapalamaya başladı. Dün sabah gelseydi Selim daha başka konuşurdu; ama dün geceki düşten sonra oğlanı bir bakıma haklı buluyordu. Doğrulduğunda oğlan gitmişti.

Arabaya binip uzaklaştıklarından bir süre sonra elinde sepetle kız geldi.

— Kolay gelsin, dediğinde Selim yarım ağızla 'sağol' deyip işini sürdürdü.

— Ne var, ne oldu sana?

— Kardeşin seninle konuşmamı yasakladı.

— Sahi mi? Bana karışamaz o, gösteririm ben ona. Şurada iki laf edecek birini bulmuşum... Hadi, bırak çapayı, bir ot bile yok. Misketlerden keselim bu sabah.

Üzüm keserken konuşuyorlardı ama ne de olsa bir tedirginlik vardı ikisinde de. Sepet dolunca kız gitti.

O akşam Selim beygire binip anasını görmeye gitti. Beygiri avludaki erik ağacına bağlayıp karanlıkta evin kapısına yürüdü. Kapı kilitliydi. Çaldı,

— Ana, ana! diye bağırdı. Ne ses vardı ne ışık. "Komşuya gitmiş olacak." Dolaşıp yandaki evin avlusuna girdi. Kapıda,

— Zehra Teyze, diye bağırdı. Kapı hemen açıldı. Yaşlıca bir kadın,

— Sen misin oğlum Selim, deyip ağlamaya başladı.

— Anam sizde mi teyze?

— Ah oğlum, sorma, anacağzın sizlere ömür, bir hafta oluyor öleli. İki gündür hastaydı, yatıyordu. O akşam çorba pişirip götürdüm. İçemedi fakir. 'Gidiciyim ben Zehra, dedi, 'şu üç altını al, Selim gelirse verirsin.' Bi saat geçti geçmedi ruhunu teslim etti. Ertesi gün cenazesini Tokuç Osmanlar kaldırdı. Muhtar falan seni sorup durmuşlar. 'Yerini bilseydik gidip çağırırdım' demiş Tokuçun Ali. 'Gören olursa söylesin, gelip beni görsün' demiş Osman ağan.

Selim gözleri yaşlı, şaşırmış dururken kadın koynundan beze sarılmış üç altınla evin anahtarını çıkarıp verdi. "Altınları bozdurmamış dernek."

— Sahi, nerelerdesin sen oğlum? diye sordu kadın.

— Manisa'da bir çiftlikte aylıkçıyım.

Selim 'hoşçakal teyze' deyip yürüdü; beygirine binip çiftliğe döndü. O gece doğru dürüst uyuyamadı, anasıyla, babasıyla ilgili anılara takılıyordu kafası. (Doksan üç göçmeniydiler; köyde babasına Arnavut Recep derlerdi. Rumeliden paralı gelenler tarla falan edinmişler, ama Recep komşuların da

yardımıyla ancak şimdiki küçük evi yapabilmişti. Köyde sürekli iş olmadığı için Selim'in babası onları bir çeşit hırsızlıkla geçindirirdi. Her yıl Kasıma yakın, akşamları kırlarda, otlaklarda dolaşır, sürüden ayrı düşmüş bir dana bulduğu gece boynundan bağlayıp eve getirir, hemen kesip yüzerdi. Bu ara anası hazırladığı ateşte parçalanmış etleri kavurur, iyice tuzlayıp kavurma küpüne basardı. Babası kemikleri, deriyi, barsakları falan bir çuvala koyup götürür, Kumçay yakınında bir yere dökerdi. Daha o gece çakallara şölen olurdu bunlar. Birkaç gün sonra kemikleri bulan köylüler "vay namussuz çakallar, koca danayı haklamışlar ulan" derlerdi akşamları Alibeyler'in ya da Mollametler'in köy odasında toplandıklarında. Çoğu akşam Recep de orada olur, kimse ondan kuşkulanmazdı. Ama Selim sekiz yaşındayken babası Arpalı köyüne yakın bir bostandan at çalarken görülmüş, bekçi çifteyle vurup öldürmüştü onu. Bir-iki ay sonra Selim'i Tokuç Osman almıştı yanına.)

O sabah, öteki işçiler beygirlerini almaya geldiklerinde uyanabildi. Kendi beygirinin yemini verdikten sonra tulumbada yüzünü yıkadı. Çapasını alıp bağa gitti. Kız geldiğinde konuştular; anasının öldüğünü anlattı. Nebile üzgün, acıyarak bakıyordu.

Kız gittikten az sonra Selim, beyin oğlunun kendisine doğru geldiğini gördü. Çapasını bıraktı. Oğlan yumruklarını sıkmış yaklaşıyordu.

— Ulan ahır kumrusu, kız kardeşimle konuşmayacaksın demedim mi sana ben, dedi elini kaldırırken. Selim,

— Sana ne ulan keçi, deyip yumruğunu hızla oğlanın suratını yapıştırdı.

Oğlan sırtüstü düşmüş, ağzından burnundan kan gelerek baygın yatıyordu. Gözlerinde açık kalmış şaşırmışlık bakışı ağır ağır gözkapaklarıyla örtüldü.

Selim de şaşkındı; "ne olucak şimdi? Beyle kâhya öldürürler beni. Bitti işte her şey." Çevresine baktı; kimseler yoktu. Yarı koşarak çiftlik yoluna çıktı. Demiryoluna vardığında durdu. Manisa'ya mı köye mi gidecekti? Kâhya köyünü biliyordu; oradan aratırlardı onu. Demiryolu boyunca Manisa'ya doğru yürüdü. "Öldü mü acaba? Keşke vurmasaydım. Siktir ulan keçi deyip basar giderdim. Ama 'Ahır kumrusu' deyince kafam attı. Beygir boklarında arpa danesi arayan kuşlar. Teres, sağ kalırsa adam olmayı öğrenir belki. Sanmam ya neyse. Kurşunlu Han'da yatarım bu gece. Paralarım yanımda. Çamaşırlarımı da alsaydım. Yenisine sağlık artık. Üzüm kesme zamanı yaklaştı. Yarın bağlardan birinde iş bulurum."

Karaağaçlı istasyonunun önünde birkaç kişi vardı; tanıyan biri olabilir kaygısıyla arkasından dolaşarak geçti. Öğleyin Gediz ırmağı üstündeki köprüyü geçip kıyıdaki söğüt ağaçlarından birinin gölgesine oturdu. "Biraz ekmek olsaydı." Yandaki bağın kıyıya yakın kulesine yürüdü. Kimseler yoktu. Kulenin arkasındaki çavuş asmalarından iki salkım üzüm koparıp açlığını yatıştırdı. Biraz daha dinlenip demiryolu boyunca yola koyuldu. Hava kararmadan Manisa'ya varmalıydı.

Nifçayı köprüsünü geçtikten bir süre sonra arkasından gelmekte olan tek atlı bir araba yanında durdu. Orta yaşlı, sakallı arabacı:

— Şehre mi oğul? diye sordu.

— Evet.

— Hadi bin bakalım.

Selim tekerleğin parmaklarına basıp arabaya atladı, adamın yanına oturdu. At hemen tırısa kalktı.

— Nerdensin sen?

Selim ne olur ne olmaz yalana kaçtı:

— Saranlı'dan. Recep Ağanın yanında yıllıkçıydım. Ağanın oğluyla geçinemedik. Bu sabah koydular. Yarın bağlarda iş arayacağım.

— Bağ işinden anlarsın demek.

— Anlarım. Ağanın bağlarında çalışırdım üç yıldır.

— Sabahtan beri yolda mısın?

— Öyle.

— Açsındır sen. Çıkıda biraz ekmek kaldıydı, ye istersen. Adam yanındaki el sepetinden çıkıyı çıkarıp uzattı. Selim nazlanmadı, hemen açıp ekmeği yemeye başladı.

— Sağolasın dayı.

— Adın ne senin?

— Selim.

— Kaç yaşındasın.

— On beş-on altı varım.

— İyi gelişmişsin. Bak Selim oğlan, bi dul kadın var komşumuz, geçen ay kocası öldü, yalnız. Nifçayı kıyısında yirmi dönüm bağı var; işten anlayan namuslu birini arıyor aylıkçı. İstersen götüreyim seni, konuş.

— Elbet isterim dayı, sağolasın.

Şurdan burdan konuşarak ikindi üstü kente girdiler. Adamın adı Mehmet'miş, evi Alaybey mahallesindeymiş. "Kerim ağanın Mehmet derler bana" demişti. Az sonra eve vardılar, atı arabadan koyverip dama

bağladıktan sonra yandaki evin kapısını çaldılar. Kapıyı açan otuz yaş sularında, başı örtülü bir kadındı. Kapı altında dört tekerlekli, yaylı arabanın yanında konuştular. Adam:

— Sana aylıkçı buldum Esma Hanım. Kimi kimsesi yok bi garip. Biraz genç ama daha iyi, konu komşu dedikodu etmez. Çalışkan, işte pişmiş besbelli, dedi.

Yiyip içmek ve ayda dört mecit ücrette anlaştılar. Adam "Hadi hayırlı olsun" deyip gitti. Kadın Selim'i dama götürdü, samanın, yemin yerini gösterdi. Ahırda yağız bir kısrak bağlıydı. Dam odalığındaki kerevete kadın yatağını sererken Selim beygiri tımara girmişti; gübreleri bir köşeye kürüyüp beygirin altına kuruluk serpti. Kadından bir çift nalınla sabun istedi. İşi bitince tulumbada ellerini, yüzünü, ayaklarını yıkadıktan sonra kadının getirdiği küçük bir tepside bir sahan kuru fasulyeyi, ekmeği, yarım karpuzu iştahla yedi. Tepsiyi iki katlı küçük eve götürdüğünde kadına:

— Esma aba, yarın erken bana bağın yerini gösterirsin, bakalım işe nerden başlamak gerek. Sabah ezanında sesleniver bana, dedi.

Beygiri yemledikten, ayakyoluna gidip geldikten sonra yattı. Lavanta kokuyordu çarşaflar. Köyde dedikleri gibi, "pişirdiği yenir, yıkadığı giyilir" bir kadındı. Üstelik güzeldi. Bir yıla varmaz yeniden evlenirdi herhalde.

Ertesi sabah kadın seslendiğinde Selim az önce uyanmış, hayvanı yemlemişti. Kadın tepside ekmek, tulum peyniri, erik reçeli ve bir bardak çay getirdi. Doğrusu iyi bakılıyordu burda. Kahvaltıdan sonra arabayı kapı altından biraz geriye çekerek beygiri koştu. Sayadaki çapayla küreği arabaya koydu. Yem torbasını hazırlayıp getirirken eve doğru bağırdı:

— Hazırsan gidelim aba!

— Kadın zarını giymiş çıktı; kapıyı kilitleyip anahtarı elindeki büyücek el sepetine koydu. Arka basamağa basarak arabaya bindi, peçesini indirdi. Selim araba kapısını açıp arabayı sokağa çıkardı. Geriye dönüp kapıyı kapadı, kol demirini vurdu. Küçük kapıdan çıkıp kadının verdiği anahtarla kapıyı kapadı, kol demirini kilitledi. Arabanın oturağına oturup dizginleri aldı:

— Hadi bismillah, deee! diye bağırdı.

Dağın ardından güneş göründüğünde demiryolu boyunca gidiyorlardı. Az sonra kadın soldaki yola sapmasını söyledi. Bağlar arasındaki genişçe tozlu yoldan bir süre gittikten sonra bağa vardılar. Tek katlı, iki odalı bir bağ damının önünde durdular. Evin yanında küçük bir ahır, onun yanında ayakyolu vardı. Evin öteki yanında küçük bir sundurma altında üstü

sıvanmış ekmek fırını vardı. Selim beygiri arabadan koyverip koşumları hayada bıraktı; beygiri yol boyundaki ayrık otlu hendeğe sokarak ön ayaklarından köstekledi. Bu ara kadın zarını, peçesini çıkarmış, tulumbanın suyunu çıkarıp yanında bir evlek kadar bir yere ekili domatesleri, biberleri, patlıcanları sulamaya başlamıştı.

Selim üstü kurumuş otlarla kaplı geniş balık sırtı dört tabladan oluşan araları sığ hendekli sergi yerini dolaştı. "İki gün alır kazınması. Toprak taşımak, çamur karmak falan, kadın su çekmeye yardım ederse ya da birini tutarsa bir haftada yetişir evelallah."

Bağ pek bakımlı sayılmazdı. Aralar artık sürülemezdi, ama yer yer asmaların boğazlarındaki köpeküzümlerini, semizlikleri ve özellikle yaban sarmaşıklarını kesmek gerekirdi. Sarmaşıklar salkımları sararsa üzüm kesilirken çok zaman harcanır, üstelik taneler dökülürdü.

— Bugün boğazlardaki yaz otlarını keselim, yarın öbür gün sergi yerini kazırım. Bir gün toprak taşımaya, dört gün sıvamaya tut, on gün sonra üzüm kesmeye başlarız inşallah. Bağ kuvvetli, doğuş da iyi maşallah. Çamur kararken su çekmeye, çamur taşımaya biri gerek. Sen yapar mısın bu işi? dedi kadına.

—Yaparım. Kocamla da ben yapardım.

— Iyi öyleyse. Hadi, sen çapayı al ben küreği, şu otları bitirelim.

Birer sıra tutup işe giriştiler. Öğleye kadar bağın yarısını bitirmişlerdi. Yemeği birlikte yediler. Kadın çıkıyı açmadan tulumbanın yanındaki sebzelerden domatesle biber koparıp yıkadı. Yemekte Selim sorunca kadın kocasının ölümünü anlattı. Iki ay kadar önce Nifçayında balık tutarken serpmesi söğüt köklerine takılmış. Serpmeyi kurtarmaya dalmış; anlaşılan o da serpmeye ve köklere dolanıp boğulmuş. Cesedini ertesi gün Mehmet ağa bulmuş. Kadının gözleri yaşarmıştı. Kadın sorunca Selim de durumunu, anasının ölümünü, 'ağanın oğluyla geçinemeyip kovulduğunu' anlattı.

Yemekten sonra Selim beygiri tulumbanın yalağında sulayıp gene hendeğe kösteklemişti. Hemen işe giriştiler, Ağustos sıcağında, tok karınla biraz zorlu ama ikindiden önce otların kesilmesi bitti. Arabayı koşup eve döndüklerinde güneş daha batmamıştı. O akşam yemekten sonra kadın bir bohça çamaşır getirdi: Don, fanila, gömlek, pantolon, çorap. Anlaşılan kocasından kalan giysilerdi bunlar.

Ertesi sabah Selim daha erken kalkmış, sabah ezanından az sonra çıplak beygire binip kadının verdiği yiyecek sepetiyle çapasını alarak gitmişti. Sergi yerinin üç tablasının kazımasını ikindiye doğru bitirdikten sonra yaz

sıcağında suyu azalan, ağır ağır akan çaya girip güzelce yıkandı. Eve döndüğünde hava kararıyordu. Yemeğini getiren kadına sergi yerinin yarın erken biteceğini, zaman kaybetmemek için sabah bağa göçerlerse iyi olacağını, sıva toprağının yerini göstermesini söyledi. Sabah erkeden unu, yağı, kap kacağı, birkaç kilimi, yataklarını arabaya yükleyip yola çıktılar. Bağa oldukça yakın bir yerdeki sıva toprağı yerini gösterdi kadın; arabadan indirdikleri eşyaları eve taşıdıktan sonra ekmek, yemek hazırlığına girişti. Selim kuşluk vakti dördüncü tablanın kazınmasını da bitirmiş, öğleye kadar bir araba sıva toprağı getirip tulumbayla sergi yeri arasına boşaltmıştı. Yemekte fırından yeni çıkmış ekmekle patlıcan, biber, domates kızartması ve erişte, üzüm yediler. Selim akşama kadar üç araba daha toprak taşıdı. Beygiri dama bağladı; bir çuvala yakın ot biçip yemliğe döktü. Yorgundu, terliydi. Yanına bir kat çamaşır alıp çaya gitti; yıkandı.

Güneş batarken hayatta akşam yemeklerini yiyorlardı. Selim:

— Yarın altı araba daha toprak taşırsam yeter. Öbür gün çamuru karıp sıvaya başlarız; ama ince saman getirmemişiz. Evden bir çuval saman almak gerek. Bağ sepetlerini, bandırmaları, falan da getiririz gitmişken, dedi.

— Olur, gideriz. Yatağını şu odaya serdim.

— Hava sıcak, hayatta yatsaydım.

— Burada yatarsan sivrisineklerden uyuyamazsın. Cibinlik almayı da unutmuşum. Evden getirince yatarsın burda. Çok çalıştın bugün, yaşın da küçük, yorulmuşsundur.

Selim böbürlendi:

— Ne küçüğü, on altı yaşındayım ben; tam iş yapacak sıram. Yorgun da değilim.

Yemeği, özellikle üzümü biraz fazla yemişti. Yatmadan önce bağ aralarında, çay kıyısında bir süre dolaştı. Gökte yarımay vardı. Komşu bağ damlarının solgun ışıklarına uzaktan baktı. Bugün aynı yerden toprak taşıyan adamlar vardı herhalde oralarda.

Yatacağı odada idare lambası yanıyordu. Soyundu, lambayı söndürüp yattı. Sıcaktı, ince yorganı üstüne çekmedi. Öteki odada kadın da belki çıplak uyuyordu. Gidip yanına uzanıverse... Donunun önü kabarmaya başladı. "Kendine gel sağdıç, iyi bir yere kapılandın, işleri karıştırma" dedi yavaş sesle. Az sonra uyudu.

Ertesi sabah hava ağarmadan çıktılar yola. Selim bağ bozumu aletlerini, samanı arabaya sararken kadın kasaba gidip bir okka dana eti kıydırdı.

Kuşluğa yakın bağa döndüler. Selim toprak taşırken kadın günlük yemeklerini hazırlıyordu. Öğleyin kuru köfte ile patates, biber, patlıcan, domates kızartması yediler. Selim o gün ancak beş araba toprak taşıyabildi. Bir araba da yarın sabah getirir, kadın bir yandan su çekeceği için vakit kaybetmezlerdi. O gece bağlar arasında dolaşıp döndüğünde yatağını hayada serilmiş, cibinliği kurulmuş buldu. Kadın bekliyordu; "Allah rahatlık versin" deyip odasına çekildi.

Ertesi gün cumaydı. Hava ağarınca Selim bir araba toprak getirip boşalttıktan, beygiri köstekledikten sonra kahvaltı ettiler. Hava kapalıydı; dağın ortasından kara bulutlar kabarıyordu. Toprak yığınını biraz yayıp su biriksin diye ortasını çukurlaştırdılar. Sık sık şimşek çakıyor, gök gürlüyordu. Bulutlar ovaya sarkmaya başladı. Tulumbayı çekerken sağnak bastırdı. Hayada kaçtılar. Kadın:

— Aman Tanrım, sen bizi afattan koru, diye yalvardı.

— Dağ etekleri iyice karardı, oralara dolu yağıyor olmalı.

— Tanrı korusun; dolu vurursa mahvolduk.

Yarım saat kadar sürdü sağnak, geçti.

— Neyse ucuz atlattık, dedi kadın sevinçle.

Selim toprak yığınının yanına gitti, ortadaki çukurda oldukça su birikmişti.

— Gel bak aba, Tanrı su göndermiş bize, talihimiz varmış.

Kadın sevinçle gülüyordu:

— Şükür Tanrıma, bunca suyu öğleye kadar çekemezdik tulumbadan.

Selim çizmelerini, çoraplarını çıkardı; paçalarını sıvadı; yarım çuval samanı suyun üstüne döktü; çapasını alıp işe girişti. Bulutlar seyreliyordu; az sonra güneş göründü. Ağustos sıcağı çökecekti öğle sonu; ıslak toprağın buğusu pornos hastalığına neden olurdu bağda. Tulumba yakınında birkaç parça çamaşırlarını yıkayan kadına sordu:

— Son göktaşı ne zaman atıldı bağa?

— İki hafta önce Memet ağam attıydı.

— İyi öyleyse, hastalık tutmaz.

Öğleye değin toprağın yarısı karılmıştı. Dün akşam karnıyarık pişirmişti Esma; tel dolaptan çıkarıp tepsiyle getirdi.

— Köfteyle kızartma akşama kalsın şimdi bunu yiyelim, akşama ekşir belki!

Öğleden sonra işe yeniden girişip akşamüstü çamurun karılmasını bitirdiler. Yağmur suyu yetmediği için Esma bir süre tulumbadan su

çekmişti.
Ertesi gün ikindi vakti serginin iki tablasının sıvanmasını bitirdiler. Çamur sedyesi yoktu; büyücek iki kovayla taşıyorlardı çamuru, Selim geniş tahta malayla yayıp düzeltiyordu.
— Yetsin artık, iki tablayı da yarın sıvarız; yorulduk. Çay demleyeyim ben.
Ellerini ayaklarını yıkadıktan sonra hayada oturmuş çay içerlerken beygirine binmiş Mehmet Ağa geldi.
— Ooo maşallah, bayağı kolaylamışsınız sıvayı. Ne yapıyo bunlar, bi bakayım dedim.
— Hoş geldin Memet ağa, dedi kadın; bir bardak çay doldurup verdi.
— Nasıl Emanım, iyi çalışıyo mu bu Selim oğlan?
— Çok iyi, Allah senden razı olsun, her iş geliyo elinden.
— Belliydi zaten, helal süt emmiş. Kışın da sende kalsın istersen, gelecek yıl daha iyi bakar bağa.
— İsterse kalsın elbet.
— Ne dersin Selim?
— Kalırım ağam.
— Bandırma suyu hazırlamayı bilir misin? Yağ kaptırmayasın üzümlere?
— Bilirim ağam, kaptırmam da, üzüm kesicileri nerden bulacağız?
— Kolay o. Bizim dayıbaşı Köse İbram'ı gönderirim, konuşursunuz, kaç kadın isterseniz getirir. Yemeleri kendilerinden gündeliği altmış paradan fazla vermeyin. Hadi ben gideyim gari; yarın biz de sıvaya başlıycaz.
— Kübra abama selam söyle, dedi Esma.
Adam beygirine bindi, "hoşça kalın" deyip gitti.
Ertesi gün akşama doğru serginin sıvasını bitirdiler. Selim bağı dolaşıp salkımları yokladı; bayağ girmişlerdi.
— Üzümler bayağ ermiş, ama beş-altı gün geçerse daha iyi ballanırlar. Cumartesi başlayalım kesmeye istersen, dedi kadına.
— İyi ya, sen bilirsin.
Bağ bozumuna değin yapacak iş yoktu artık. Salı günü kente gidip bir torba potasla bir okka dana kıyması aldılar. Doğrusu iyi besleniyordu Selim. İkindi üstü serpmeyi alıp çaya balık tutmaya gitti. Az sonra kadın da geldi kıyıya.
— Aman ha, söğütlere yaklaşma, dedi.
— Ortalarda balık olmaz ki, yatakları kıyılardadır.

Gene de kadını üzmemek için söğüt diplerine yaklaşmadığından balık tutamadı. Çaydan çıkmadan önce attığı serpmeye yakalanan küçük bir sazanı da suya atıp azat etti.

Akşama doğru Köse İbram geldi. Cumartesi sabahı için on üzüm kesici bir de sergici kadın istediler. Gündelik parasında anlaştılar.

Selim o gece yatınca damın arkasına akan bir su şırıltısı duydu. Kadın odasındaki hamamlıkta yıkanıyordu. Yanına giriverse şimdi. "Höst ulan, kendine gel bakalım" dedi yavaş sesle.

Cumartesiye değin üç günü ufak tefek işlerle dinlenerek geçirdiler. Cuma akşamüstü içi teneke kaplı süzgü tahtasını tulumbayla sergi yeri arasında uygun bir yere kurdular. Delikli dört süzgeci üstüne koydular. Bandırma kazanını tahtanın yanına yerleştirip suyla doldurdular.

Cumartesi sabahı erkenden Selim bandırma kazanında potası eritti, zeytinyağını ağır ağır akıtıp iyice karıştırdı. Az sonra Köse İbram arabasıyla işçileri getirdi. Hemen işe giriştiler. İbram beygire semer vurup sepetlikleri astı. Az sonra dolu sepetler sergiye gelmeye başladı. Selim:

— Sık serilirse elli çuval üzüm alır bu sergi, istersen üzümü sen ser, kız bandırma taşısın, dedi Esma'ya.

— Söylerim ona sık sersin.

Selim sepetleri süzgülere boşaltıyor, iyice bandırıp tahtada süzülmeye bırakıyordu. Esma serginin öteki ucuna götürüp sergicinin yanındaki büyücek teneke leğene boşaltıyordu. Selim bir ara gidip serilen üzümlere baktı. Iyiydi, yeterince sık seriliyordu. "İşin kolay gelsin" dedi kıza. Kız başını kaldırıp "sağol kardeş" dedi. Uzun kirpikli güzel gözleri vardı.

Öğle yemeğine oturduklarında Esma akşamdan hazırladığı büyük bir tencere peynirli erişteyi götürüp ortalarına koydu; "Afiyet olsun" dedi. Neredeyse hepsi "sağol hanımım" dediler.

Üzümün kesilip serilmesi dört günde salı akşamüstü bitti. Köse İbram'la hesaplaşıp paralarını ödediler, helallaştılar. İbram:

— Bereketli olsun, nice yıllara. Kaldırırken işçi gerekir mi? dedi.

Esma Selim'e baktı. Selim:

— İstemez; abam yardım ederse, ben kaldırırım, dedi.

Hava bozmaz da sıcaklar sürerse cumartesi ya da pazar günü kaldırırlardı ilk serilen tablayı. O akşam çaya gidip yıkandı. Yattığında başı biraz nemliydi.

Sabaha karşı uyandığında bir halsizlik vardı bedeninde, ateşi de yükselmişti. Bir süre sonra bir üşüme ve titreme başladı. "Eyvah, sıtma

kırıştırıyo yalım" dedi. Esma dışarı çıktığında onu kalkmamış görünce şaşırdı:

— Ne oldu, neyin var? diye sordu.

— Hastayım; sıtma tuttu yalım.

— Dediydim sana, geceleri soğudu gari içerde yat diye. (Cibinliği kaldırıp topladı, alnını elledi.) Ateşin var, soğuk almışsın. Az kıyıya çekil de yatağını içeri sereyim.

— Önce beygiri sulayıp hendeğe çak.

— Beygir biraz beklesin.

Selim'i kıyıya çekip yatağı içeri taşıdı. Güçlükle doğrulan Selim'i kolundan tutup yatağına götürdü, üstünü sıkıca örttü.

— Açılma sakın, iyice terle de çamaşırını değiştirdim; yarına kadar bi şeyin kalmaz.

Esma dışarda yaktığı ocağa çorba suyunu koyup beygiri suladıktan, hendeğe çaktıktan sonra döndüğünde Selim'in sırtını yokladı: Su gibi terlemişti. Bohçadan bir gömlekle don getirdi.

— Üstünü değiştir. Ben çorbanı pişirip getireyim.

Çamaşırını değiştirdikten bir süre sonra kadın tepside büyücek bir kâse çorbayla geldi. Selim iştahla kaşıklayıp bitirince kadın "Bi kâse daha içer misin?" diye sordu.

— Varsa içerim.

İkinci kâseyi de bitirdikten sonra kadın tepsiyi götürürken,

— Ekmek, yemek yapıcam ben, arada yoklarım seni, dedi.

— Sağolasın, abacım, çok iyi bakıyorsun bana.

Öğle yemeğini yatağın yanında birlikte yediler. Öğleden sonra uyudu; akşama doğru uyandığında terliydi. Bohçadan kuru çamaşır çıkarıp değişti. İyileşmişti artık, kalkabilirdi, ama kadını bekledi. İyileşmenin artırdığı bir dirilikle istiyordu onu. "Ne olacaksa bu akşam olsun. Ya kovulup giderim ya da hep onunla kalırım."

Hava kararmadan akşam yemeğini yediler. Yemek boyunca, sonra da idare lambasının ışığında konuşurlarken Selim yüreği çarparak bakıyordu kadına. Esma'da da bir çekingenlik, bir tedirginlik vardı; oğlanın tutumundaki değişmeyi anlamıştı sanki. Bir ara elini Selim'in alnını koyup:

— Gözün aydın, ateşin geçmiş, dedi.

Selim kadının bileğini tutup elini öptü. Esma ürpererek elini çekti, ama Selim bırakmadı; kadını yatağa, yanına çekti, sarıldı, yüzünü, omuzlarını öpmeye başladı.

— Yapma, bırak. Günaha giriyoruz.

— Abacım, dayanamıyom gari, n'olursun kaçma, hiç bi kadınla olmadım daha önce, sen öğret bana.

— Olur mu hiç, günah!

— Olmazsa kov beni, yarın sabah çekip giderim, dedi Selim bir çeşit kurnazlıkla.

— Nikâhsız çok günah.

— Nikâhı şehre inince kıydırırız.

Nasırlı elleriyle kadının kalçalarını, belini, memelerini okşayıp sıkıyordu. Esma'nın kasılmış bedeni gevşiyordu. Selim kadının uzun donunu bir türlü sıyıramıyordu. Esma "Az dur" deyip uçkurunu çözdü, donunu çıkardı. Selim de çıkarmıştı donunu. Kadın yolunu gösterip erkeği içine aldı; Selim yüklenince "Ah, yavaş yavaş" dedi. Az sonra Selim boşaldı; ama yeniyetme diriliği inmemişti. Esma da ona sarılmış "bırakma sakın" dedi. Sık sık "oh, oh!" diye inleyerek katılıyordu sevişmeye. Oğlanın ikinci boşalışından sonra ayrıldılar. Kadın yatağın kıyısındaki donunu alıp silinirken Selim öpüp okşuyordu onu.

— Oh, canım abacım benim, dedi.

— Abacım deme bana gari, karın oldum senin. İster Esma, ister karım, ister hanımım dersin.

— Canım, güzel hanımım.

— Yıkanmamız gerek, ama su da ısıtmadım.

— Soğuk suyla yıkanırız, tulumbadan getireyim. Sen odada bekle.

— Olmaz, yeniden hastalanırsın belki.

— Bi şey olmam, çok iyiyim.

Tulumbadan iki kovayı doldurup kadının odasına girdiğinde onu soyunmuş buldu. Kovaları hamamlığa koydu, soyundu. Çıplaklıklarından utanır gibiydiler. Hamamlığa yürürken Selim kadına sarılıp yatağa çekti. Bir kez daha, inleyerek, daha uzun seviştiler. Esma:

— Azgın oğlan, çok yoruyorsun beni, dedi.

Yıkanıp kurulandıktan sonra Selim onun yanında yatmaya davrandı, ama Esma:

— Olmaz, doğru durmazsın sen, uyumamız gerek, diyerek onu öteki odaya gönderdi.

Cumaya değin üzümlerin kurumasını beklerken günlerini ufak tefek işlerle, konuşarak, kimi balık tutarak, geceleri sevişerek geçirdiler. Öğle sonları da uyuyorlardı. Esma beş vakit namaz kılmaya başlamıştı. "Sen de

kıl, Tanrı günahımızı bağışlar belki" diyordu. Gene de yatakta tedirginliği gittikçe azalıyor, daha rahat, utanmadan sevişiyordu. Selim'e namaz surelerini öğretti. "Eve taşındığımızda sana okuyup yazmayı da öğretirim" dedi. Bir sabah onu kente gönderip bir okka dana kıyması aldırdı. Selim beygirle gidip geldi. Kendini büyüyüp adam olmuş gibi duyuyor, mutluluğunun ilerde de bozulmaması için elinden gelen her şeyi yapacağını kuruyordu. Bir sabah da arabayla eve gidip boş çuvalları getirdiler. Kimi çuvalların yırtıklarını, söküklerini diktiler çuvaldızla.

Hava açık, sıcak ve esintili geçtiğinden üzümler umduğundan çabuk kuruyordu. Cuma günü öğle sonu ilk serilen tablanın yarısını kaldırdılar; çöpleyip savurarak çuvallara bastılar. "Altın sarısı maşallah, iyi satacağız üzümü" dedi kadın. Kuru üzümün kaldırılması bir hafta sürdü. Selim sergiyi tırmıklayıp çöpledikçe Esma çöplerde kalan iri taneleri ayıklıyor, kış için hoşaflık, yemeklik üzümü biriktiriyordu. Bir akşamüstü Mehmet Ağa geldi yanlarına. Birlikte çay içip konuştular. Çuvalların arabaya yüklenip eve taşınması için bir kişi daha gerekliydi. Mehmet Ağa "Ben gelirim yardıma; iki arabayla önce sizinkileri sonra bizimkileri taşırız" dedi. İyiydi bu, Mehmet Ağa:

— Çuvallar ağır; sen küçüksün daha, kaldırabilecek misin? diye sordu.

— Ne küçüğü ağam, adam oldum ben. Evelallah yüz yirmi okka çekse vız gelir, kollaşıp atarız.

Esma pek konuşmuyor, durumlarının anlaşılacağından çekiniyordu sanki. Sergi kaldırma biter bitmez, iki gün sonra çuvallari taşımakta anlaştılar. Çuvalları eve değil, simsar Halil Efendi'nin mağazasına indireceklerdi.

— Tez satmak iyidir, çuvallar fire vermez, dedi Mehmet Ağa.

Üzümü kendisininkiyle birlikte satıp parasını Esma'ya getirecekti.

İki bağın üzümünün taşınması bittikten sonra eşyaları da eve taşıdılar, yerleştirdiler. Akşam yemeğini birlikte yediler, ama Esma gece Selim'i yanına almadı. "Nikâha kadar yanıma sokulma, eve uğursuzluk gelmesin" dedi. "Yarın Mehmet Ağamla konuşurum, imama söylesin; öbür gün akşam nikahımız kıyılır." Dediği gibi oldu. Selim iki gece damda yattı. Esma durumu anlattığında Mehmet Ağa "çok iyi olur" demiş. Karısı "İyi düşündün mü kız? Oğlan pek genç" demiş. Esma "Düşündüm. Kimsesiz bir oğlan; çalışkan, iş bilir. Olur gideriz" demiş, "Hadi hayırlı olsun" demişler.

Çarşamba günü akşam namazından sonra evde nikahları kıyıldı, şerbetler içildi. Yalnız kaldıklarında yatsı namazından sonra öteki odadaki

geniş yatağa girdiler.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Selim beygiri tımar edip suyunu, yemini verirken Mehmet Ağa gelip Esma'yla konuştu. Üzümleri o gün satacaklardı. Selim'le Halil Efendi'nin mağazasına gittiler. Simsar, Selim'in sırtını sıvazladı:

— Aferin oğul, altın sarısı üzüm çıkarmışsın. Tüccar seninkine okkada on para fazla verdi, dedi.

Çuvallar art arda kantarlandı. Selim'lerin kırk sekiz çuvalı daraları çıktıktan sonra beş bin seksen okka geldi. Mehmet Ağa para tomarını Selim'e uzattı. Selim:

— Hanıma verirsin, dedi.

— Karın sana vermemi söyledi. Gari evin erkeğisin sen, al.

Selim karısının güveniyle mutlu, paraları cebine koydu. Mehmet Ağa onu çarşıya götürdü. Tanıdık bir kunduracıdan bir çift ayakkabı aldılar. Bir mağazadan kumaş kestirip Terzi Emin'e gittiler. Terzi, Selim'in ölçüsünü aldı.

— Yarından sonra provaya gelirsin, ertesi gün veririm elbiseni, dedi.

Selim eve dönünce çizmelerini dama bırakıp mutfakta yemek hazırlayan Esma'ya gitti, sevinçle:

— İyi satıldı üzümler; tüccar okkada on para fazla verdi, dedi; paraları uzattı. Kadın paraları karşı raftaki sırlı bir çömleğe koydu.

— Gerektiğinde buradan alırsın, dedi; ayakkapların iyiymiş, elbise ısmarladın mı?

— Evet, üç gün sonra verecek terzi.

Selim birkaç gün işsizlikten canı sıkılarak öğle, ikindi, akşam namazlarında Mehmet Ağa'yla camiye gitti. Yeni giysisini giydiği akşam da mahalle kahvesine gittiler. Esma'nın yanaşmasıyla evlendiğini duyunca "Esma karı bir dengini bulamaz mıydı, elin zıpçıktısıyla evlenmiş" diyenler bile Selim'in camiye gitmesinin ve Mehmet Ağa'nın övgülerinin etkisiyle onu aralarına, komşuluğa kabul etmişler, böylece Selim'in kasaba toplumuna uyma eğitimi başlamıştı. Konuşulanları dikkatle dinliyor, sorulmadıkça konuşmuyordu. Konuşmalar işleriyle, kentteki, mahalledeki olaylarla, daha çok da Selanik ve İstanbul'da kurulup bütün ülkeye yayılmış bir gizli cemiyetle ilgiliydi. Padişahtan "hürriyet" istiyorlarmış. "Neymiş bu hürriyet dedikleri?" "Canım işte millet reyle istediği adamları seçecek, bunlar toplanıp kanunlar yapacaklar, hükümet kuracaklarmış." "Padişahın sözü kanun değil mi? Zat-ı şahane yakında kafalarını keser bunların." "Gizli

cemiyetin Manisa'da da adamları varmış. Geçenlerde mutasarrıf Paşa uncu Mahmut Bey'i sorguya çektirmiş. Paris'e kaçan kimi adamlar orada gazete çıkarıp buralara gönderiyorlarmış."

Selim dikkatle dinliyordu, ama bir yandan da evde, karısıyla olmak istiyordu. Kahvedekiler yatsı namazı için camiye giderlerken eve geldi. Yatsı namazını yan yana kılıp soyundular, yatağa girdiler. Her gece en az iki kez seviştiklerini bildiğinden Esma yıkanma suyunu önceden getiriyordu hamamlığa. Önceki gün sabah kahvesine gelen Kübra abaya kocasının aşırı istekliliğinden yakındığından kadın "Eeee kolay değil kızım, genç kocaya vardın, ister elbet. Ama bi yolu var onu yatıştırmanın: Bırak istediği kadar yapsın. Yanından çekildi mi 'bi kere daha olsun' falan deyip sen istiyeceksin. Birkaç gece böyle fazladan yaptı mı bıkkınlık gelir, fazla üstüne düşmez" demişti. Esma o gece bu öğüde uydu; gerçekten istekliymiş gibi bir kez daha sevişti.

Sabaha karşı uyandılar, yıkanıp namaz kıldılar. Kahvaltıdan sonra Selim:

— Güz yağmurları bastırmadan bağı iki kat sürmeli, boğazlarını çapalayıp biraz açmalı. Bugün başlıycam, dedi.

Arabayı koşarken Esma yiyecek çıkısını hazırladı, kocasını uğurladı. Selim bağın iki kat çiftini kendini sıkmadan dört günde bitirdi. Çapaya birlikte gittiler; iki günde boğaz çapasını da bitirdiler. O gece bir kez seviştiler. Esma 'bi daha' deyip yaklaştığında baktı Selim uyuyordu. "Kübra anam haklıymış" dedi içinden. Ertesi gün Selim can sıkıntısıyla çarşıda dolaşırken bir kitapçı dükkanının önünde durdu. Camın ardındaki kitaplara, gazetelere bakarken Esma'nın 'okuyup yazma öğretirim sana' dediğini hatırladı. İçeri girip kitapçı Ali Efendi'den bir defterle kalem aldı. Ali Efendi:

— İstanbul gazeteleri geldi bugün, ister misin? diye sorunca,

— Önce okumayı öğreneyim de öyle, dedi.

Köydeyken, dokuz yaşlarında, bir kış Tokuç Ali'yle Ahmet Hoca'nın cami odasındaki okuma derslerine bir ay kadar gitmişlerdi. Bir gün derste Ali'yle bir şeyler fısıldaşıp güldüklerinde Hoca "Ne var gülecek hınzırlar, Allah Kelâmı ediyoruz burada" deyip ikisini de falakaya yıkmış, bir daha derse gitmemişlerdi. Tokuç Osman oğlunu zorla göndermiş, ama Selim inat edip gitmemişti. Kızların önünde tabanlarına inen sopanın acısıyla bağırdığı için onuru kırılmıştı. O yıl imam hakkı olarak verilen buğdaya beygir tersi karıştırarak öcünü almıştı hocadan. "Ne tuhaf, Makbule'yi falan unuttuk

gitti yahu. Ulan Ali, bilmeden iyilik etmişsin bana, ama ileride bir gün soracağım sana. Hep on dönüm bağım olsa derdim, işte fazlası oldu, üstelik karım da var; gene de unutamıyom bana ettiğini."

Ertesi sabah okuyup yazma dersine başladılar. Selim'in keyfi yerindeydi; hem aylaklığın sıkıntısından kurtuluyor hem bir şeyler öğreniyordu. Karısının hamur yoğurup ekmek pişirmekle vakit kaybetmemesi için günlük ekmeklerini fırından alıyordu. Öğle, ikindi, akşam namazlarını camide kılıyor, akşamları kahveye çıkıyordu. Yatsı namazını yan yana kılıp yatıyorlardı.

Güz yağmurları başladığında havalar serinlemiş, sobayı yattıkları odaya kurmuşlardı. Ara kapı açık duruyor, böylece oturma odası da ısınıyordu. Selim bir gece uzaktan bir şarıltı duydu, sordu:

— Bu ses ne?

— Dilşeker deresine dağdan su indi; bütün kış şarıl şarıl akar.

— Ne güzel, ninni söyler gibi.

Teşrinievvel ortasında ramazan geldi. Köyde olduğu gibi kentte de ramazan günlük yaşamaya değişiklik getiriyordu. Köydeyken on iki yaşlarında Ali'yle oruç tutmaya başlamışlardı, ama özellikle susuzluğa dayanamayıp çoğu günler oruçlarını bozarlardı. Tokuç Osman bir gün onları hayvan damında ekmek yerken yakalamış, "Günah ulan reziller, cehennemlik olursunuz" demişti ama pek de önemsediği yoktu. Köyde gizlice oruç yemek kolaydı; ama burada ovaya çıkmadan bunun olanağı yoktu; üstelik Esma da çok önemsiyordu ramazan. Bağ çiftine gittiği günler suyunu içiyor, karısından gizli yanına aidığı peynir ekmeği yiyordu.

Akşamları mahallenin erkekleri cami avlusunda ezanı bekliyor, ezan okununca kimi evlerden gönderilmiş lokma ya da böreklerle oruçlarını açıp namaza giriyorlardı. Mahallenin, kentin tanınmış akşamcıları, ayyaşları bile ramazanda bu düzene uymak zorundaydılar. Rumların işlettiği meyhaneler de ramazanda kapalı olurdu.

Çeşit çeşit iftar yemeklerini yedikten sonra Esma sofrayı kaldırır, ramazan ayı için tutulan hocanın teravihten önceki vaazını dinlemeye camiye giderlerdi. Kadınlar teravih namazını sermahfilde kılarlardı. Artık daha geç giriyorlardı yatağa. Sahur yemeğinden önce soba üstünde ısınan suyla yıkanıyorlardı. Sahur yemeğinden sonra yattıklarından erken kalkmadıkları için Selim bağa gideceği günler yatmaz, beygiri yemler, tımar eder, mutfaktan biraz peynir-ekmek ya da geceden kaldıysa börek çıkılar

heybeye saklardı. İşe gitmediği günler susuzluğa dayanmak daha kolay olduğundan Selim gerçekten oruç tutuyordu.

Bayramda karı koca Mehmet Ağa'yla karısının elini öpmeye gittiler. Kübra aba bademli baklava çıkardı. Esma "Eline sağlık, çok güzel olmuş" diye övdü, ama Selim yalnızca "Eline sağlık aba" dedi. Karısının cevizli baklavası daha iyiydi doğrusu.

Kış ortalarında doğru okumayı bayağ ilerletmiş, ama yazmada pek ilerlememişti. Kalemi tutmakta hâlâ zorluk çekiyordu. Bir gün çarşıya gidip kitapçı Ali Efendi'den bir gazete aldı. Yazıları söke söke okumak birkaç gününü aldı. Kimi sözcükleri Esma'ya okutuyordu.

Gazetenin adını 'Ekdam' diye okuyunca Esma düzeltmiş, "Bak şu küçük çizgi elifin üstünde olsaydı 'ekdam' olurdu, ama altında olunca 'İkdam' olur" demişti. Selim ağır ağır okuyordu: "Beylerbeyi'nde sakin maliye nezareti ketebesinden Faik Efendi İstanbul'a gelmek üzere rakip olduğu kayık saray burnu açıklarında devrilmiş ve mumaileyh denize düşmüş ise de tahlis edilmiştir."

— Râkip ne demek? diye sordu.

— Bindiği demek.

— Tahlis ne demek?

— Kurtarılmış.

"İzmir'de Jandarma onbaşısı Ahmet'i bir kuduz kelp ısırmış, merkum beray-ı tedavi Dersaadet'e gönderilmiştir."

— Beray-ı tedavi ne demek?

— Tedavi edilmek için.

— Ya Dersaadet?

— İstanbul.

Gazetenin tarihi 22 Teşrinisâni 1322 idi. Altında hiç görmediği harfler de vardı. Bunları sorduğunda Esma: "Gâvur harfleri onlar, bilmiyom" dedi. Padişahın kimlere nişan, madalya verdiğini okudular. En sevdikleri 'Robenson' tefrikası oldu.

Şubatta budağa girmeden önce bağı iki kat daha sürüp boğazları çapaladı. Okuyup yazma dersleri ertelendi. Şubat ortalarında budağa başladı. Heybeyi beygirin sırtına atıp iki gözüne çıkısını, bağ bıçağını, küçük testereyi koyuyor, sabah gidip akşam dönüyordu. Bağın çaya yakın yarısındaki daha kuvvetli asmaları iyice yüke veriyor, "Afat olmazsa bu yıl altmış çuval üzüm alırız buradan" diyordu. Bağın budanması bitince çırpıları toplayıp demet yaptılar. Yarısını bağdaki sayaya yığıp yarısını eve

taşıdılar. Akşam namazlarını gene camide kılıyor, sonra da kahveye çıkıyordu. Bağda çalışırken namaz kıldığı falan yoktu. Öğleyin tulumbadan su alıp hayatta çıkısını açıyor, yemeğini yiyordu. Çoğu günler çıkıda kıymalı ince börek olurdu, bu böreği pek sevdiğini söyleyeli Esma sık sık pişiriyordu onu. Yanına kuru köfte ya da tulum peyniri koyardı çoğu. Bedeni oldukça gelişmiş, sakalı bıyığı da uzamaya başlamıştı.

Mayısta Selim iki kat daha sürdü bağı, aralamasını, palatırını yaptı. Tek ot kalmayasıya çapaladılar. Haziranda bağa göçtüler. Sergi zamanına değin önemli bir işin olmadığı, Mayıs başında ektikleri sebzeleri (domates, biber, patlıcan, kabak) ve asmaların boğazlarında çıkan tek tük otları çapaladıkları o yaz (1323 — Miladi 1907 yazı) çok rahat ve mutluydular. Esma'nın bir çeşit günah çıkarır gibi önemsediği beş vakit namaz Selim'e önceleri sıkıcı geliyordu ama az zamanda buna alıştı. Esma her gün yemek, gün aşırı ekmek pişiriyordu. Fırını Selim kızdırırdı.

Bir gece yatsı namazından sonra soyunup yatağa girecekleri sıra Selim:

— Çok sıcak bu gece oda; hadi çay kıyısına gidip sevişelim, çayda yıkanır geliriz, dedi.

— Olmaz, bir gören olur belki.

— Ay yok, kim görecek bu karanlıkta. Gel hadi; havluları aldım.

Çırılçıplak bağı geçip çay kıyısındaki daracık kumsalda yattılar. Gecenin serinliğinde Esma'nın biraz ürkek ama istekle sevişmesinden pek hoşlanmıştı Selim. Çoğu aysız gecelerde çay kıyısına gidiyorlardı artık.

Ballık hastalığını önlemek için iki kez kükürt attı asmalara. Doğuş geçen yıldan fazlaydı, bir tabla daha sergi gerekecekti bu yıl. Sıva toprağını azar azar, günde bir-iki araba getirerek biriktiriyordu: Vakti gelince sergi yerini kazıyıp çamur karmaya giriştiler. Geçen yılki gibi yağmur yağmadığı için bu yıl daha güç oldu çamuru hazırlamak.

Üzümler serilip kaldırıldıktan sonra kente, evlerine taşındılar. Bu yıl 58 çuval üzümleri oldu, iyi de satıldı. Sabahları gene okuyup yazma çalışmaları yapıyorlar, Selim namaz vakitleri camiye gidiyor, geceleri kahveye çıkıyordu. Bu yıl kahve daha çekici geliyordu ona: Mahallede ev tutup yerleşen İstanbullu idadi öğretmeni Nedim Bey'in konuşmalarını ilgiyle dinliyordu. "Muallim Bey" mahallede sevilip sayılıyor, çoğu akşamlar kahvede konuşmalarını tavla, domino oynayanlar bile oyunu bırakıp dinliyorlardı. Çoğu zaman Hürriyet'in ne olduğunu, gelecekte Hürriyet'te yaşamanın iyiliklerini anlatırdı.

Selim'in okumaya başladığını öğrenince sevinmiş, bir akşam ona bir kitap getirmişti. Esma'yla birlikte okudukları bu kitabı sevmişler, Selim kitapçı Ali Efendi'den aynı yazarın *Muhabbet Tılsımı* adlı kitabını da almıştı.

Şubat başlannda Selim'i ve komşuları üzen bir olay oldu: Nedim Bey'i okulda bir öğrenci "Padişah aleyhine konuşuyor" diye ihbar etmiş, bu yüzden sorguya çekilip tutuklanmıştı. Selim'in berberden öğrendiğine göre muhbir onun çiftlikten kaçmasına neden olan Selimşahlar çiftliğinin sahibinin oğluydu. Burnundan kanlar akarak güneş altında bıraktığı oğlanı ara sıra 'öldü mü ki?' diye düşünüp duyduğu tedirginlikten kurtulduğuna sevinmiş, ama öte yandan 'keşke gebertseyrnişim' demişti içinden.

Öğretmenin tutukluluğu uzayınca komşular genç karısına ve küçük kızına yiyecek, giyecek, yakacak yardımı yapıyorlar, ara sıra karılarını gönderip haftada iki gün kocasıyla görüşen kadından Nedim Bey'in durumunu öğreniyorlardı. Komşularla dayanışmanın verdiği avuntuyla kadın, çağrıldığı halde, İstanbul'a, ana-babasının yanına gitmiyordu.

Selim bağın mevsimlik işlerini titizlikle yapıyor, verimi daha da artırmak için bu yıl Temmuzda bir aylıkçı tutup zayıf asmaları çaydan su taşıyarak sulamayı düşünüyordu.

Mayıs başlarında yerini gübreleyip sebzelerini ekmişler, Selim gün aşırı akşamüstleri gidip sulamıştı. Haziran başında da bağa göçtüler. Bağbozumuna değin yapılacak önemli bir iş olmadığından Selim ara sıra asmaların boğazlarından çıkan tek tük yaban otlarını kesiyor, kimi günler akşama doğru çayda balık avlıyordu. Kentten bir şeyler, özellikle et, kıyma almak gerektiğinde beygirle kente gidip geliyordu. Haftada bir gün de berbere uğrayıp sakal tıraşı oluyordu. Sakalı sertleşmeye, bıyığı gürleşmeye başlamıştı. Çoğu akşamüstleri ikişer tenekeyle çaydan su taşıyıp Esma'yla zayıf asmaları suluyorlardı.

Temmuz sonlarında bir gün kuşluk vakti berbere tıraşa gittiğinde Hürriyet'in ilan edildiğini, iki gün önce Uncu Mahmut Bey'in Müdde-i umumiye gidip Nedim Bey'i hapisten çıkarttığını öğrendi. O sabah da kentin eşrafından Bekir Ağa'nın oğlu Ömer Bey asılmıştı. "- Hani geçen kış metresiyle babasını yakalayıp ikisini de öldüren Ömer Bey'i bu sabah astılar. Hükümet Konağı önünde, akşama kadar kalacakmış. Erkenden gidip gördüm, içim acıdı, gencecik daha. Birkaç gün daha bekleselerdi belki af çıkardı da kurtulurdu."

Selim tıraştan sonra öğretmenin evine gidip "Geçmiş olsun muallim bey" dedi. Nedim Bey pek coşkuluydu. Ayaküstü biraz konuştular. "-Sonunda Hürriyet ilan edildi işte. Artık adalet, müsavat var; memlekette her şey iyiye gidecek."

Selim, öğretmenden ayrıldıktan sonra hükümet önüne gidip kadınlı erkekli bir kalabalığın arasında darağacına asılmış genci bir süre seyretti. Berberin dediğine göre akrabaları sahip çıksaymış herhalde kurtulurmuş asılmaktan; ama kentin serserileriyle düşüp kalkan, kadın düşkünü, meyhanelerin gediklisi Ömer Bey'e bu eski eşraf ailesinin yüzkarası diyorlardı. Tutukuyken cezaevine yemeğini götürenler külhanbeyi arkadaşlarıymış.

Selim oradan ayrıldıktan sonra kitapçı Ali Efendi'nin dükkânına gidip bir *İkdam* gazetesi aldı. Mahalleye dönüp bir okka kıymayla iri bir karpuz aldı; evden beygirini çıkarıp bağa döndü. Duyduklarını gördüklerini Esma'ya anlattı. Başında iri harflerle "Padişahım çok yaşa" yazan gazeteyi de okudular.

"Bundan sonra 'Osmanlılann kâfesi hürriyet-i şahsiyelerine maliktir.' Bundan sonra hürriyet-i şahsiye her türlü emrazdan masundur; hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz."

"Yaşasın padişahımız, yaşasın hürriyet, yaşasın adalet, yaşasın müsavat, yaşasın uhuvvet, evet yaşasın Kanun-i Esasi, bütün meşrutiyet idare, yaşasın, yaşasın..."

"Oh! (Dün) bütün yüzlerde, herkesin, evet bilâistisna herkesin... büyük küçük, asker, memur, esnaf, gani, fakir, müslüman, hıristiyan, musevi bütün osmanlıların yüzlerinde görülen revnak-ı mübarek hürriyet... Bu tasvire sığar mı idi?"

Bunları ve padişahın yüzünü görmek için toplanan binlerce kişinin coşkusunu okurken Selim'in yüreği çarpıyordu. Bundan sonra ne değişecekti acaba? Öğretmenin dediğine göre dört beş yılda bir mebuslar seçilip İstanbul'da toplanacaklar, halkın yararına kanunlar yapacaklarmış. Oysa Selim, Esma gibilerin yaşamında nasıl bir değişiklik olabilirdi? Belki üzümü daha pahalı satabilirlerdi. Geçen yılın üzümünün yarı parası duruyordu daha. Bu yıl da gereken parayı ayırıp kalanıyla belki on dönüm tarla alabilirlerdi. O zaman kendilerine yetecek buğdayla beygirin yemini üretmeleri ile daha bir güvenli yaşayabilirlerdi.

Ertesi gün ikindi üstü Mehmet Ağa'nın bağına gittiler. Onun yorumu şöyleydi: "İstanbul'da, yukarıda büyükler, kodamanlar tepişecek herhalde; bizlerse gene çalışıp didinip sağ kalmaya uğraşacağız."

Bir-iki gün sonra coşkular tavsamış, zayıf asmalari sulamak gibi günlük işler başlamıştı yeniden.

Üzümler kaldırıldıktan sonra kente döndüler. Hürriyet üzümü pahalandırmamış, altmış çuval üzüm geçen yılın fiyatıyla satılmıştı. Değişiklik öğretmenin durumundaydı: Artık kahveye pek seyrek geliyordu. İdadi'ye müdür olmuştu. Eski müdür başka yere atanmış, Nedim Bey kendisini ihbar eden öğrenciyi okuldan kovmamıştı. Oğlanın babasını şaşırtmıştı bu durum. Bir teşekkür mektubuyla birlikte gönderdiği çiftlik ürünlerinden armağanları da kabul etmemesinden sonra okula gidip müdürle tanışıp konuşmuştu.

Nedim Bey kahveye çıktığı akşamlar çoğu İttihat ve Terakki'nin erdemlerinden söz ediyordu. Gizli cemiyetin kuruluşunu, yeminli üyeleri, dağa çıkan subayları, Padişaha yapılan baskıları, sonunda tahttan indirileceğinden korkan padişahın anayasayı (Kanun-i Esasi'yi) yeniden yürürlüğe koymak zorunda kaldığını anlatıyor; yakında seçimler yapıldığında herkesin İttihat ve Terakki'ye oy vermesini istiyordu.

Bu tür konuşmalar trenle gittikleri ilçelerde, Kasaba'da, Salihli'de, Alaşehir'de, Akhisar'da, Kırkağaç'ta, Soma'da da yapılıyordu. Kimi günler yakın köylere bile gidiyorlardı. İktidarı kesinleşmiş gibi görünen İttihat ve Terakki'ye Selimşahlar çiftliği sahibi de katılmış; köylere çoğu onun arabasıyla gidiliyordu. Horozköy ve Muradiye'ye gidildiği gün Selim de Uncu Mahmut Bey'le gitmişti. Konuşmaları coşkuyla dinlemiş, köylülerin pek de umursamadan dinlemelerine şaşmıştı. Saruhanlı'ya, Hacırahmanlı'ya gidileceği gün Selim gitmemişti, dostluklarına ihanet ettiğine inandığı Ali'ye duyduğu kin hâlâ yüreğini burkuyordu.

Bağın mevsimlik işleriyle uğraşıyordu. Yeterince para biriktirdikleri halde sekiz on dönümlük satılık bir tarla bulamamışlardı. Neredeyse her gün çarşıya gidip artık *Tanin* gazetesini alıyordu. Okuyup yazması iyice ilerlemişti. Seçimlerin sonunda Ittihat ve Terakki'nin iktidarı kesinleşmiş ama halkın yaşamında pek bir değişiklik olmamıştı.

Kış gelip geçmiş, Nisan başında bir gün bağdan dönüp akşam yemeğinden sonra kahveye çıktığında herkeste bir tedirginlik sezdi: İstanbul'da bazı olaylar olmuş, Padişah Meclis'i kapamış, bir mebus öldürülmüş. Bu tedirginlik, kararsızlık birkaç gün sürmüş, gene bir akşam

Selim bağdan döndüğünde ordunun Trakya'dan İstanbul'a geldiğini, başkaldıranları yakaladığını, Meclis'in yeniden açıldığını, Abdülhamid'in tahttan indirilip yerine Mehmet Reşat'ın padişah olduğunu öğrenmişti. Ertesi gün aldığı *Tanin* 'mürteciler, yobazlaı' dediği kişilere ateş püskürüyordu.

O yaz ve ertesi yıl olağan yaşamlarını sürdürmüşler, bağdan döndüklerinde artık hiç ummadıkları bir durum çıkmıştı ortaya: Esma gebeydi.

Esma Mayıs sonlarında bir gün sabaha karşı sancılandı. Aynı sokakta oturan, son gelişinde 'günün yaklaştı, sancıların tutunca kocan beni çağırsın' diyen mahalle ebesine koştu Selim, yaşlı kadını uyandırıp getirdi.

— Mutfakta su kaynat, dedi kadın, ilk gebeliği, doğum uzayabilir.

Güneş doğduğunda Selim Kübra Hanım'ı da çağırdı. Kapısı kapalı odadan karısının bağırmalarını duydukça Selim'in yüreği burkuluyor, kendini suçluyordu. Öğleden sonra oldukça iri bir oğlanı ölü doğurdu Esma.

İkindiden sonra imam gelip ölü bebeği hazırladı; küçük bir tahta üstüne yatırılan ölüyü Çatal Mezarlığı'na Selim taşıdı kollarında. Gömülürken imamla Mehmet Ağa'dan başka kimse yoktu. Ama üç gün sonra karısı öldüğünde namazında ve mezarlıkta neredeyse mahallenin tüm erkekleri vardı. Doğumdan sonraki gece sabaha karşı Esma'nın ateşi yükselmiş, Selim alnına sirkeli bezler koyarken Kübra Hanım gelmiş "Koş, doktor Sokrat'ı getir" demişti. Doktor durumu öğrenince "humma" demiş, iki gün bütün uğraşmalarına karşın kadını kurtaramamıştı.

Selim'in acısı Mehmet Ağa ile karısının "ölenle ölünmez", "Tanrı'nın yazdığına boyun eğmeli" gibi beylik avuntularıyla geçecek gibi değildi. O gece uyuyamadan yatarken beygirin kişnemesiyle kalkıp giyindi. Hayvanı sulamayı bile unutmuştu. Beygiri sulayıp yemledikten sonra sokağa çıktı; kentin insansız sokaklarında uzun uzun yürüdü. Gece yarısından sonra eve gelip yattı. Ertesi gün eşyalarını arabaya sarıp bağa göçtü, yalnız kalmak istiyordu. Yemeğini kendisi pişiriyor, ekmeğini gün aşırı kente gidip fırından alıyordu. Bağın işleriyle yorulup terliyor, akşamları çayda yıkanırken Esma'yı düşünüyor, "nasıl da çocuk isterdi, ölümü onun yüzünden oldu" diyordu. Bağ bozumuna yakın, Mehmet Ağa'nın aracılığıyla orta yaşlı bir karı kocayı aylıkçı tuttu. O yıl elli dört çuval üzüm kaldırdılar.

Kente döner dönmez üzümleri satmıştı. Artık tarla almayı falan düşünmüyordu. Yeni bir günlük yaşam düzeni vardı: Ne camiye gidiyor ne

de akşamları kahveye çıkıyordu. Esma öleli namazı da bırakmıştı. Ramazandan sonra öğle yemeklerini çarşıda bir köftecide yemeye, çoğu akşamlar bir Rum meyhanesinde içki içmeye başlamıştı. Meyhane arkadaşları edinmişti. Gündüzleri Borsa kıraathanesinde oturuyor, gazete okuyor ya da domino oynuyordu. Bağın işlerinde de eskisi gibi titiz değildi. Bağdan döndüğü bir akşamüstü Mehmet Ağa gelmiş "Oğlum, topla kendini, yemeklerini bizde yersin. Gençsin daha, uygun bir kız buluruz sana. Yeniden evlenirsin" demişti. "Karımın üstüne kimseyi istemem" dedi. O gece iyice sarhoş geldi eve, yatakta için için ağladı.

Ara sıra şarap ya da rakı ısmarladığı bir meyhane arkadaşı da bir akşam ona dış mahallede güzel kadınlar olan bir eve götürmeyi önerdi. Gitmedi. Pek gerginleştiğinden ara sıra eliyle boşalıyordu.

Ertesi yıl savaş olasılığı belirdiğinde onu da Redif Taburu'na çağırdılar. Bir yüzbaşı komutasında askerlik eğitimine başladı. Tüfek kullanmayı, attığını vurmayı, kendini koruyarak sıçrayıp yatmayı öğrendi. Üç ay sonra cepheye gideceklerini öğrendiğinde beygiri Mehmet Ağa'ya bıraktı. Özel bir trenle Bandırma'ya geldiklerinde Balkan Savaşı'nın sona erdiğini öğrendiler ve hemen geri döndüler.

Gene eski yaşamı başlamıştı: Her akşam meyhaneye gidiyor, gündüzleri kahvede pinekliyor, ara sıra da bağda çalışıyordu. Karısı öleli artık bağı falan benimsediği yoktu. Bir gün Mehmet Ağa'nın evlenme öğütlerini dinlerken "Ne ev benim ne bağ; karımındı onlar; ölünce iğreti kaldım burada" dedi. "Karının mirası onlar, başka kimsesi. yoktu." "Olmaz, hakkım değil". Gene de bırakıp gitmiyordu. Üstüne titrenmediğini biliyormuş gibi bağın verimi de her yıl düşüyordu.

İki yıl sonra Büyük Savaş'a girilmesi kesinleştiğinde gelen Seferberlik'te askere çağrılınca Mehmet Ağa'yla konuşup bağı yazları yanında çalışan orta yaşlı karı kocaya ortak verdi. Evde yaşayıp beygiri de kullanacaklardı. Her yıl masraflar çıktıktan sonra payına düşen parayı Mehmet Ağa'ya vereceklerdi.

Bu kere Redif Taburu'ndaki gibi değildi askerlik; kışlada yatıyorlar, yiyip içiyorlardı. Koğuşta aynı ranzada yattıkları Keçiliköylü Kadir'le Selim iyi anlaşmışlardı. Aynı mangada eğitime çıkıyorlar, aynı karavanada yemek yiyorlardı. Kadir de onun gibi genç yaşta öksüz kalmış, yanaşmalık toprak işçiliği yapmıştı. Daha ilk günlerden Selim'in üstünlüğünü kabul etmişti, ondan iki yaş küçüktü. İzinli çıktıkları çoğu cumaları birlikte şarap içip yemek yerlerdi. Bir cuma Mehmet Ağa'nın evine gitmişler, Selim ona

teslim ettiği paralarından yirmi altın almış, Kübra Aba onunu Selim'in, onunu Kadir'in asker ceketlerinin eteğine dikmişti. Kadir 'istemem' falan dediyse de Selim 'Cephede olur da bizi ayırırlarsa senin üstünde de para bulunsun, gerekir' deyip üstelemişti.

O kışı kışlada geçirdikten sonra Mayıs ortalarına doğru bir gün cepheye gönderilmek üzere istasyona indiler. Kentten ve yakın köylerden askerlerin babaları, anaları, karılan, çocukları uğurlamaya gelmişlerdi. Sarılmalann, ağlaşmaların, 'sağ salim gazilikle dönersiniz inşallah' 'Allah cümlenizi korusun'ların gürültüsünde trene doluştular. Öğleyin hareket ettiler. Kömür kıtlığında odunla çalışan lokomotif yavaş yavaş çekiyordu treni. Takım kumandanlan ihtiyat zabiti Hakkı, doğu cephesine gittiklerini söyledi. O da Manisalıydı, İstanbul'da tıbbiyenin üçüncü sınıfındayken askere alınmış, kısa bir eğitimden sonra buraya gönderilmişti. Sarışın, grimsi mavi gözlü, orta boylu, ince bir gençti. Askerlere sövmez, kimseyi dövmezdi. "Kumanyalarınızı açmayın, Kasaba'da pide verecekler size" dedi. Tren kasabada durunca halkın hazırladığı kıymalı fınn pidelerini dağıttılar askerlere, kazanlarla ayran da yapmışlardı. Tren hareket ettikten sonra Selim, Kadir'i bir kıyıya çekti:

— Kadir kardeş, pisi pisine öldürtmeyelim kendimizi, bu gece trenden atlayıp kaçacağız, dedi.

— Nöbetçiler var, vururlar.

— Kim görecek karanlıkta. Tren bi yokuşu çıkarken atlarız, hemen yere yatarsın.

— Olur, dedi Kadir.

Karanlık bastığında tren bir süre önce Salihli'den ayrılmıştı. Yerlerine dönüp nöbete gidiyorlarmış gibi sırt çantalarını, mataralarını kuşandılar, tüfeklerini alıp kapının yanına geldiler. Bir yokuşta tren iyice yavaşlayınca Selim kapıyı açtı:

— Öne doğru atla, hemen yat, dedi.

Kadir atladı. Selim de atlayıp yattı. Kimse görmemişti onları; tren geçip gidince kalkıp karanlıkta geriye doğru yürüdüler. Kadir sordu:

— Nereye gidicez Selim kardaş? Tutulursak asarlar bizi.

— Manisa'ya, bizim bağ damına. Ortakçıların yanında barınırız. Gece yürüyüp gündüz saklanırız, kimseler görmez. Ama birer kat elbise bulmamız gerek. Yarın gece bir köye uğrayıp bakalım.

Sabaha karşı Salihli'ye yakın bir bağ damının asma kilidini kırıp içeri gidiler. Kumanyalarının yarısını yedikten sonra battaniyelerini serip yattılar.

Uyandıklarında vakit ikindiyi bulmuştu.

Güneş battıktan sonra çıkıp damın yanındaki ayakyolunu kullandılar. Tulumbanın suyunu çıkarıp yüzlerini yıkadılar.

— Ekmeği şimdi yemeyelim, şu ilerdeki köyle bir şeyler buluruz belki, dedi Selim.

Akşam karanlığında köye vardıklarında iki katlı bir evin kapısını çaldılar.

— Kim o? dedi bir erkek sesi. Selim:

— Aç kapıyı ağam, candarmayız, bi şey sorucaz, birini arıyoruz da... dedi.

Kapı açılınca içeri daldılar, fener ışığında oldukça yaşlı görünen adama tüfeği doğrultan Selim:

— Bize yiyecek bi şeyler vereceksin, iki kat da elbise gerek, parasıyla. Sesini çıkarırsan kendini ölmüş bil, dedi.

— Yiyecek kolay da elbiseyi nereden bulayım oğul... Yaşlıca bir kadın çıktı bir odadan.

— Kimmiş gelen ağa?

— İki asker; yiyecek istiyorlar. Hemen tarhana pişir, akşamdan kalan fasulyeyi de çıkar.

Kadın çekildi. Adam:

— İndir tüfeğini oğlum, benden kötülük gelmez size, şu odaya buyurun, dedi.

Üstü minderli tahta sedire oturdular; adam yer minderine oturdu. Üstündekinden başka elbisesi olmadığını, isterlerse yarın Salihli'ye gidip alabileceğini söyledi. Selim adamın jandarmaya ihbar edebileceğinden kuşkulandığı için vazgeçti: "Sivil de giysek elimizde tüfek, belimizde fişekliklerle kim görse anlar ne olduğumuzu. Bağa varınca Manisa'dan aldırırız ortakçıya."

Başı örtülü kadın az sonra odanın ortasına sofra bezi serip kalburu koydu. Çıkıp üstünde dumanı tüten tarhana tenceresiyle bir tabak fasulye olan tepsiyi getirdi. "Buyurun." Fasulyeyi tarhanaya karıştırıp bol ekmek doğradılar içine. İştahla kaşıklayıp bitirdiler. Kadın üç fincan kahve de getirdi; birini kocasına verdi. Selim adama sordu:

— Yalnız mısınız burada?

— Elinizi öper gelinimle bebesi var yukarda; oğlum da askerde.

— Yemek için Allah razı olsun ağam; yola çıkacaz biz, varsa bi somun ekmekle zeytin, peynir çıkılattırıver, işte parası. Cebinden çıkardığı iki

mecidi uzattı. Gideceklerini duyunca korkusu yatışan adam sevinçle.

— Para istemez, helal olsun, dedi.

— Olmaz ağam, al! deyip adamın cebine koydu parayı.

Az sonra kadın elinde büyücek bir çıkıyla görününce kalktılar:

— Allah razı olsun, hakkınızı helal edin.

— Helal olsun! Yolunuz açık olsun, Allah korusun.

Çıkıyı alıp çıktılar evden; karanlıkta yola koyuldular. Salihli'yi kıyısından dolaştılar. Güneş doğmadan gene bir bağ damına girip uyudular. Böylece gündüzleri saklanıp geceleri yürüyerek beş günde vardılar Selim'in bağına. Selim:

— Kadir, sen yat uyu; ben gidip ortakçıyı göreyim. Daha erken ama yarın göçsünler bağa.

Selim o gece kendi evinde kalan ortakçıyla karısını görüp bir arkadaşıyla kaçtıklarını, bağda olduklarını, onların da ertesi gün bağa göçmelerini söyledi. İki kat giysisini bohçaladı; ekmek, peynir, zeytin çıkılatıp bağa döndü.

Ertesi sabah sivil giysilerini giyip üniformaları, tüfekleri, fişeklikleri sarıp samanlann arasına sakladılar. Ortakçısı Veysel'le kansı bağa iyi bakmışlardı, sürülmüş, çapalanmıştı. Sebze de ekmişlerdi. Ekmeklerini yiyip tulumbadan sebzeleri sularlarken karı koca yüklü arabayla geldiler. Selim az sonra adama kaçak tabanca satan bir adamın dükkanını tarif ederek para verdi; iki altılı tabancayla yüz kadar kurşun alıp gelmesini söyledi. "Adam yalnızken konuş, beygiri evde bırak, tabancaları iyice sar, kimse görmesin seni" dedi. "Meraklanma sen, yalnız arabayla gideyim de evde kalan yatakları falan da getiririm." "Bir okka da dana kıyması al kaç gündür kursağımıza doğru dürüst yemek girmedi. Akşama köfte yaparız!" Böylece Veysel'le kansı da suç ortakları oluyordu. Kocası gidince kadın ekmek, yemek kotarma işine girişti. Selim'le Kadir birer çapa alıp asma boğazlanndaki otları kesmeye başladılar.

Veysel öğleden sonra geldiğinde onlar yemeklerini yemişlerdi. Hemen tabancaları çıkarıp sıkıladılar, çay kıyısına gidip ikişer el ateş ederek denediler. İyi çalışıyordu tabancalar. Akşam yemeğinden bir süre sonra Selim'le Kadir çaya gidip sabunla güzelce yıkandılar. Zeynep abanın odanın birinde onlara serdiği temiz yataklara yatınca "ohh, dünya varmış" dedi Selim.

Bağbozumuna değin düzenli bir günlük yaşamları vardı. Güneş doğmadan kalkan kadın çayı demliyordu. Şeker bulunmadığı için pekmezle

içiyorlardı çaylarını. Kadının yemekleri Esma'nınkiler kadar iyi değilse de gene yenecek gibiydi. Selim'le Kadir'in pek boş kaldıkları yoktu; bağda yapacak bir iş buluyorlar ya da çayda balık tutuyorlardı. özellikle kimi geceler çayda yıkanırken özlemle anımsıyordu Esma'yı.

Bağ bozumuna yakın toprak taşınıp sergi yeri sıvandıktan sonra üzüm kesecek işçilere görünmemek için Selim'le Kadir dört beş günlüğüne dağda barınacaklardı. Hava kararırken gelip yemeklerini yiyorlar, ertesi günün yiyeceğini alıp gidiyorlardı. Dağda, açık havada battaniyelerine sarılıp uyuyorlardı. Üzümler serildikten sonra gene bağda kalmaya başladılar. Kuruyan üzümleri elbirliğiyle kaldırıp çuvalladılar; elli bir çuval çıktı o yıl.

Mehmet Ağa daha Temmuz ayında bir gün bağa uğradığında öğrenmişti askerden kaçtıklarını. "Bir cahillik etmişsiniz, inşallah savaş çabuk biter de kazasız kurtulursunuz" demişti. Bağ bozumuna yakın işçilere vermek için gereken parayı da getirmişti Selim'e. İki bağın üzümlerini Veysel'le birlikte taşıdılar simsara. Veysel üzüm parasının yarısını Selim'e verdiğinde o yalnız işçilere verilen parayı almış, üstünü Veysel'e verip "Bunlar senin, bu kış burada bize siz bakacaksınız, ekmeğimizi yemeğimizi getireceksiniz. Bir de soba alıver bize" demişti.

Üzümler satıldıktan sonra hemen taşınmadılar kente. Kışlık pekmez kaynattı kadın.

Selim'le Kadir pekmez ocağı için gerekli odunu getirirken kendi kışlık odunlarını da taşımıştı, kütükleri yarıp odunları sayaya ve damın bir yanına yığmışlardı. Kendi çocuğu olmayan Zeynep onları oğullarıymışçasına benimsemişti. "Karakışta ne yapacaksınız burada? Gün aşırı yiyeceğinizi yollarım ya dilerim bir aksilik olmaz. Tanrı kötü gözlerden saklasın" diyordu. Onlar da kadına 'ana' diyorlardı. "Gam yeme sen ana, kış kıyamet kim gelir buralara. Sobayı gece yakar yatarız, dumanımızı bile görmez kimse" derdi Selim.

Kışın kadına söylediklerini titizlikle uyguluyorlardı. Yalnız, birbirlerine her şeylerini anlattıklarından, yapacak işleri de olmadığından canları sıkılıyordu. Veysel'in bir gelişinde Selim onu kitapçı Ali Efendi'ye göndermiş, Ahmet Mithat ile Hüseyin Rahmi'nin birkaç kitabını aldırmıştı. Böylece can sıkıntısını yeniyorlar, Selim yüksek sesle okurken Kadir aşırı etkileniyor, kimi ağlayarak kimi gülerek "Vay anasına be, neler oluyor şu dünyada yahu! Şu Ali Bekir köylüymüş ama uyanık bir hergele" diye bağırıyordu. Kış sonunda bağı budadılar, boğazlarını açtılar; bir yandan da Veysel toprak tava geldikçe bağı sürüyordu. Mayıs başında sebze yerini

gübreleyip yazlık sebzelerini ve kıyılara birer sıra karpuzla kavun da ektiler. Mayıs ortasında Veysel'le karısı da taşındılar bağa. O yaz da bir önceki yaz gibi geçti, yalnız zayıfça asmaları çaydan su taşıyıp suladıklarından o yıl elli beş çuval üzüm kaldırdılar. Ayrıca üzümler önceki yılın iki katı fiyatla satıldı.

Kışın ortalarında bir gün Veysel yemeklerini getirirken Mehmet Ağa'yla birlikte geldi. Bir süre her şeyin pahalandığından yakındıktan sonra Mehmet Ağa, Rusların ayrı barış yapıp savaştan çekildiklerini anlattı. Nedim Bey, "Bizimkiler savaşa gitmekte acele ettiler. Biz de Ruslar gibi vaktiyle çekilsek iyi olur" demiş. Anlaşılan bu savaştan bize hayır gelmeyecek. Odanın bir köşesindeki binlik rakı şişesini gören Mehmet Ağa:

— Ne o ulan, gâvur gibi rakı mı içiyorsunuz yoksa? dedi.

— Isınmak için ağam, ara sıra birer fincan çekiyoruz.

Yalnız kaldıklarında Selim:

— işler karışıyo anlaşılan; bu Nedim Bey akıllı adamdır, bir bildiği olmalı, dedi.

Doğrusu ortakçıların sayesinde rahatlarına diyecek yoktu. O yazı da çalışarak geçirdiler. Üzümler satıldıktan, pekmez kaynatıldıktan, ortakçılar kente taşındıktan sonra soğukların bastırdığı Kasım sonuna doğru bir gün Veysel yemeklerini getirdiğinde "Eh, sonunda mütareke imzalanmış, savaş bitmiş. Askerler terhis oluyormuş. Mehmet Ağa on-on beş gün sonra sizin de şehre gelebileceğinizi söyledi" dedi.

Böylece yakalanma olasılığının baskısı üstlerinden kalkınca ferahlamışlar, artık sobayı gündüzleri yakmaya, dağ eteğine doğru yürüyüp dolaşmaya başlamışlardı.

Bir gün demiryolu boyunca yürürlerken tıklım tıklım asker dolu, ağır ağır Manisa'ya giden bir tren gördüler. "Sağ kalanlar dönüyor; yarın biz de gidelim şehre" dedi Selim.

Ertesi gün Selim, Kadir'i bağda bırakıp kente, eve gitti. Veysel'le arabayı koşup geldiler, yatakları, sobayı falan yükleyip eve yerleştiler. Veysel'le Zeynep de gene bu evde kalacaklardı.

Birkaç gün sonra Nedim Bey'le konuşan Selim durumlarını (bir hayli kısaltarak bir yıldır kaçak yaşadıklarını) anlatarak ne yapacaklarını sordu. Ertesi sabah Nedim Bey onları şubede tanıdıkları olan Uncu Mahmut Bey'e gönderdi. Mahmut Bey künyelerini yazdı, "yarından sonra bir uğrayın; tüfekleri iyi saklayın, ilerde belki gene gerekir" dedi. iki gün sonra dükkâna gittiklerinde Askerlik Şubesi'nden alınmış, "Hacırahmanlı'dan Recep oğlu

Selim" ile "Keçiliköy'den Ahmet oğlu Kadir"in terhis belgelerini verdi. "Senin askerden kaçacağın hiç aklıma gelmedi, kimbilir nerede vurulmuştur derdim. Sağ kaldığına sevindim" dedi. Fırka çalışmaları zamanından tanıyordu Selim'i.

Böylece kahveli, meyhaneli, bağda çalışmalı sivil hayata başladılar. Zeynep ana da Kübra'ya uymuş, Selim'in yeniden evlenmesi için dil dökmeye başlamıştı. "Evlenmeyen erkek bir gün gelir kötü yola sapar. Kocası savaşta ölmüş gencecik dullar var, istersen kız oğlan kız buluruz sana. Kadir oğluma da buluruz." "Olmaz ana. Karımın üstüne başka kadın istemem; bu ev bile onun evi" diyordu Selim.

Aylar geçerken İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ülkenin savaşta giremedikleri yerlerine bahaneler uydurarak işgale başlamışlardı. Mayıs ortasında da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. Selimlerin bağa göçtüklerinden birkaç gün sonra da Manisa'ya girdiler. Bir hafta sonra bir gün bağa gelen Mehmet Ağa, Selim'le Kadir'e Uncu Mahmut Bey'in onlarla konuşmak istediğini bildirdi. Ertesi gün kente gittiler. Mahmut Bey Yunan'ın burada durucu olmadığını, daha içerlere yürüyeceğini, milletin dininin, namusunun tehlikede olduğunu, buna karşı direnmek gerektiğini anlattı. Yunan İzmir'e çıkınca Mutasarrıf Hüsnü Bey'e gitmişler, depodaki silahların içerlere gönderilmesi için izin istemişler, ama adam Harbiye Nazırının emri var, silahları veremem demiş. Ertesi gün Şube Başkanı binbaşıyla anlaşıp o gece birkaç araba tüfek, fişek alıp Saruhanlı'ya göndermişler; tüfekler o çevreden toplanan gönüllülere dağıtılmış; Tatar'la Saruhanlı arasında bir cephe oluşturulması kararlaştırılmış. Onların da oraya gitmelerini istiyordu Mahmut Bey. Tüfeklerinin de kendilerinde olduğunu öğrenince "Yarından tezi yok cepheye katılın; eli silah tutan herkesin gâvura direnmesi gerek" dedi. Selim'le Kadir hemen kabul ettiler.

— Paranız var mı? diye sordu Mahmut Bey.

— Var, yarın iki at alıp gideriz, dedi Selim.

Kış başında Mehmet Ağa'daki parasını almıştı. Ertesi gün çarşambaydı; perşembeleri kurulan hayvan pazarını beklediler bir gün daha Veysel'le, Zeynep anayla helallaştılar. "Bizim başımıza bir hal gelirse ev, bağ, beygir sizindir" dedi Selim.

O gün at pazarından iki kısrak aldılar; bağdan tüfeklerini de alıp yola düştüler. Tokuç Ali'nin de orada olabileceğini düşünmek Selim'i tedirgin ediyordu. Saruhanlı'ya yakın rastladıklan genç bir adam Halit Paşa'nın da çiftliğinde gönüllü toplandığını, gerekirse orada çarpışacaklarını söyleyince

üçü birden çiftliğe yöneldiler. Halit Bey'in paşalığı bir tuhaftı: On iki yıl kadar önce, çiftliğinde yetiştirdiği soylu atlardan ikisini padişaha armağan göndermiş, Abdülhamid de ona Paşalık rütbesini vermişti. Çiftlikte toplanan elli kadar adam ahırdan bozma bir koğuşta yatıyorlar, çiftlik aşçısının kazanlarda pişirdiği yemekleri yiyorlardı. Arpa, buğday hasadını elbirliğiyle yaptılar. Çoğu işsiz günlerde atış talimi yapıyorlardı. Halit Paşa, Selim'i çok beğenmişti. Temmuz ortasından Yunanlılar Papazlı köyünü işgal edince bir gece Selim'in emrinde kırk kadar adamla oraya bir baskın düzenlendi. Baskın başarılı olmuş, gidenler tüm Yunan askerlerini öldürdükten sonra sadece iki kayıpla dönmüşlerdi.

Bir süre sonra düzenli kuvvetlerle Saruhanlı cephesini dağıtan Yunanlılar çiftliği kuşattılar. İki gün süren silahlı çatışmadan sonra o gece Halit Paşa, Selim'in emrine otuz kadar atlı verdi. "Cephanemiz azaldı; hepiniz burada kalıp pisi pisine ölmeyin, bu gece kuşatmayı yarıp çıkacaksınız. Çetenizle çevrede dolaşıp gâvur devriyelerini pusuya düşürür haklarsınız. Şükür, oğlum, kızım, damadım Akhisar'dalar. Ben burada kalıp ölünceye kadar çarpışacağım. Göreyim sizi, her yerde eşekarısı gibi sokun gâvuru" dedi. "Seni yalnız bırakmayız Paşam" dedilerse de aldırmadı; hepsine ekmek, peynir, zeytin çıkılattı. Selim'i bir kıyıya çekip küçük bir kese altın verdi. "Bir süre yeter size; sonraları yoksul köylüyü zorlamayın, varlıklılara salgın atarsınız" dedi.

Gece yarısından sonra atlarına binip Yunanların çemberine ova yönüne doğru yaklaştılar; atları dolu dizgin kaldırıp kuşatmayı yardılar. Düşman uyuyor olmalıydı ki ancak arkalarından birkaç tüfek patladı. Çeteden biri, Taşdibi'nden Hasan, Karatepe'de eski, boş bir ağıl olduğunu, orada yerleşebileceklerini söyleyince köylere uğramadan kuşluk vakti ağıla vardılar. Hasan köyden ağılın sahibini getirdi, konuştular. Selim buraya yerleşeceklerini söyledi; "Sen ya da köyden biri yerimizi gâvura bildirirse bütün köyü ölmüş bilin. Bize parasıyla un, yağ, erzak getireceksiniz" dedi; adama birkaç altın verip saydı. Yemek yapmasını bilen biri aşçıları oldu. Birkaç gün içinde hasırlar, yataklar edindiler. Geldiklerinin ertesi günü çiftliğin düştüğünü, Halit Paşa'nın son kurşununa kadar dayanıp vurulduğunu öğrendiler. Sonraları çevre köylerden çeteye yataklık eden adamları oldu; oralarda olup bitenlerin haberini ve yiyecek taşıyorlardı onlara.

Böylece yaklaşık iki yıldır yarı savaşçı, yarı eşkıya hayatı yaşıyorlardı. Birkaç kez Yunan devriyelerini pusuya düşürmüşler ya da saldırmışlar daha

çoğu da yerli Rum çeteleriyle çatışmaya girmişlerdi. Bir gün kalabalık bir Rum çetesine çevrenin en ünlü Fındık Memet'in çetesiyle birlikte saldırıp Rumları temizledikten sonra ortaya atılan iki çetenin birleşme önerisini Selim'le Fındık Memet ayrı ayrı daha yararlı iş görüleceğini söyleyerek kabul etmemişlerdi.

İlk günlerde para ve yiyecek sağlamakta yardıma yanaşmayan birkaç köylü zengine işkence yapmışlar, sonralan kurtuluş olmadığını görenler istenenleri hemen vermeye başlamışlardı. Tokuç Ali'yle ilişkilerini Selim'in anlattıklarından bilen Kadir onu bu geceki baskından vazgeçirmeye uğraşmış, ama başaramamıştı. "Çocukluk arkadaşınmış, efem, yıllardır yüreğini kurutmuş kinin. Gâvur kovulunca barışırsın onunla, sen de köyünde yaşarsın." "Olmaz, dostluğa ihanet etti o, cezasını çekmeli."

Selim köye girdiğinde gece yarısına yakındı; kısrağı karanlıkta yolunu buluyordu. Kimbilir kaç kez geldikleri Koca Mümin'in evi önünde durdu. İnip kapıyı çaldı; köpek havlamaları arasında az sonra Koca Mümin kapıyı açtı.

— Hoş geldin Selim efe, hayrola?

— Hayırdır, hele girelim.

Avluda hayadın kıyısına oturdular.

— Yengeyi, çocuğu rahatsız etme, kısa kalıcam. Kısrağı getirdim sana, bu gece bir baskınım var, yayan gitmem gerek. Kısrak senin gari. İyi bak ona, fazla zorlama. (Cebinden küçük bir kese çıkarıp verdi) bu para da senin. Çok iyiliğin gördüm, hakkını helal et.

Koca Mümin sevinçten neredeyse bağırarak,

— Yerden göğe efem, asıl sen helâl et hakkını, dedi.

Selim tüfekle fişekleri de bıraktı ona.

— Bunları ister kullan, ister sat; hadi hoşça kal, yolcu yolunda gerek.

— Sağolasın efem, bu iyiliğini unutamam; bir hacetin varsa ben de geleyim seninle.

— Olmaz bu benim işim.

— Tanrı yardımcın olsun, kısrağın damını yarın yapmaya başlarım.

Selim evden çıkınca demiryolundan daha kestirme araba yolundan Saruhanlı'ya yöneldi. Hızlı yürüyordu. "Gece yarısında varınm. Ulan Tokuç, altınlar şurda gömülü falan diye uydursaydın öcümü almış olacaktım, ödeşecektik. Nasıl da sevindi beni görünce. Eh, ne yapalım yazgımız böyleymiş. Şimdi ben de ölüm eriyim." Gene de yazgısını değiştirmek elindeydi; geri dönebilir ya da Manisa'ya yürüyebilirdi. "Olmaz, kalleşlik

edersem bu utançla yaşayamam; hem Mahmut Bey'i öldüren bu dürzülerden bir daha öç almak gerek." Nasıl üzülmüş, öfkelenmişti Uncu Mahmut Bey'in öldürüldüğünü duyunca altı ay önce. Neredeyse köylere çıkarılan tüm Yunan devriyelerine saldırmış, haklamıştı. Bir süredir devriye çıkarmaz olmuştu Yunanlar.

Nedim Bey Ankara'ya gittikten sonra koca Manisa'da neredeyse bir tek Mahmut Bey kalmıştı direnenlerle ilgilenen, yardım eden. Saruhanlı'ya girmeden biraz soluklanıp dinlenmek için oturdu. "Mahmut Bey gibi iyiler, yürekliler hep ölecek anlaşılan. Ne tuhaf, gâvurlar kovulduktan sonra buralar tümden korkaklarla, sünepelere kalacak."

Kalktı; iki kalçasındaki tabanca kılıflarının düğmelerini açtı, birini eline alıp köye girdi. Kimseler yoktu çevrede. Köyün ortasındaki karakola vannca avluda, koğuşun kapısı üstünde asılı fenerin ışığında duvara dayanmış, belki de ayakta uyuyan, tüfeği omzunda nöbetçiyi gördü. Ağır ağır yaklaştı; nöbetçi dur falan derse "Eve hırsız girmiş, tutup bağladım, kim gelip alacak?" demeyi düşünüyordu. Ama adam gerçekten uyuyordu. Selim elindeki tabancayla adamın kafasına var gücüyle vurdu. Yıkılırken tutup yere bıraktı. Koğuşun kapısını açıp öteki tabancasını da sol eline aldı. Tavana asılı fenerin ışığında iki sıralı on-on iki kadar ranzada askerler uyuyorlardı. Önce sağdaki ilk ranzanın altındaki adamın kafasına tabancasını ateşledi, sonra sol ranzadakinin kafasına... Gürültüden uyanıp fırlayanlara da ateş ederek ilerledi. Karşı duvara yaklaştığında sırtından iki kere itildi; "Vuruldum." Düşerken döndü, yere otururken kapıdan elinde tabanca kendisine yaklaşan adama ateş etti. Tabanca seslerine, bağırışlara koşup gelen Yunan çavuşu düşerken bir daha ateş etti. Selim de tetiği çekti, ama tabanca patlamadı. Ölümün eşiğinde "Kurşunum bitmişti, ama onu da vurdum şükür" dedi yavaş sesle.

III

Tanık

Selim ayrıldıktan sonra Kadifle Hasan atlarına binip yıldız alacasında Karatepe'ye doğru yola düştüler. Kadir, ölümüne gittiğini bildiği Selim'e katılmak için onu kandıramadığına üzgündü. "Olmaz; istersen çeteden ayrılıp o dul kadınla evlenirsin sen. Bu işi tek başıma yapmam gerek" demişti Selim. Dul kadın dediği Naciye şimdi onu çoğu geceler buluştukları Azimli'ye yakın o bağ damında belki bekliyordu. "Belki değil, oradadır. Şimdi ben, çetebaşı olacak bu gaddar Hasan'ın yanında mı olacağım hep? Hadi lan Kadir, dönüver şurdan!"

— Hasan Efe, acık dur, dedi. Durdular.

— Bak efem, yüreğim rahat değil, ben şurdan dönücem, belki erişirim Selim'e. Sen şu tüfekle fişekliği al. Beni beklemeyin gayri.

Fişekliği çözüp tüfekle birlikte Hasan'a verdi. Tabancası belindeydi; onu vermedi.

— Kal sağlıcakla. Yoldaşlara selam söyle.

— Git güle güle efe, dedi Hasan.

Kadir atını çevirdi. "Benden kurtuldu diye sevindi yalım. Sevinsin bakalım. Selim olmayınca ne işim var benim çetede. Naciye de sevinecek. 'Ayrıl gel, erkeğim olursun benim; birlikte olur gideriz' der dururdu."

Geçen yaz Azimli'nin harman yerinde görmüştü onu; düven üstünde harman dövüyordu. Keçiliköy'deki yengesine benziyordu. Kocası savaşta kalmış. Dört yaşında bir kızı var: Ayşe. Anasına benzer, cana yakın bir kız; tatlı tatlı 'Kadiy Amca' der. Yakında 'buba' der gayri. Harman yerinde tek tük saman yığınlarından başka şey yoktu. Meğer düvenle at bile bir komşusununmuş. Sormuştu. Komşusu kendi harmanını kaldırınca ödünç vermiş. Buğdayını ona bir-iki ekiverirlermiş hayırlarına. "Sen ağaç altına, çocuğun yanına git bacı; bana bırak harmanı" dedi Kadir. "Olmaz, ben yaparım" dedi kadın. Göz göze geldiler. Kirpikleri tozlanmış ela gözler. "Sen git dedim". Kadın dizginleri ona verip gitti. Kadir harmanı aktarıp dövmeye başladı. Ertesi sabah kadından önce harmandaydı. Taşdibi'nden

ekmekle keçi peyniri de getirmişti. İki günde harman dövüp yığdılar. Tınazı savurdular. Altıbuçuk çuval buğdayı çıktı kadının. "Yeter mi sana bir yıl?" "Artar bile". Buğdayları eve arabayla götürürlerken köye yakın bir bağ damını gösterdi kadın; "Bu gece hava karardıktan sonra oraya gel" dedi kadın. "Ayşe ne olacak?" "Erken uyur o, uyanmaz." İlk o gece seviştiler orada, kadının getirdiği bez parçalarından dokunrnuş bir kilim üstünde.

İşte şimdi de oraya gidiyor; Naciye'ye muştuyu verecek. Yarın ya da öbür gün evlenirler. "Geç oldu, gelmiycem diye bırakıp gitmesin..." Atını sürdü. Az sonra bağ damına vardı. Atını damın yanındaki ağaçlardan birine bağladı. "Niye geç kaldın? Neredeyse uyuycektim" dedi kadın içeri girdiklerinde. "Sorma, neler oldu bu gece... çeteden ayrıldım, hemen evleniriz gayri." Olanları kısaca anlattı. Naciye'nin sesi tarazlıydı: "Olur mu kız, adam bağlı, kadın bağlı; o maksum çocuk aç açına, bok içinde ne yapar? Hadi git çöz onları" dedi. "Üç gündür hasretim sana kız; şuradan şuraya gitmem şimdi." Kadın uzun basma donunu çıkarıp kilimin üstüne uzandı. "Hadi gel öyleyse". Seviştikten sonra silinip giyindiler. "Yazık o maksuma, hemen git sen" dedi Naciye. "Yarın eve gelirsin, imamla konuşuruz."

Az sonra Kadir atını Tokuç Ali'nin bağ damına doğru sürüyordu. "Hey gidi Selim, ne vardı bu işlere kalkışacak... Çocukluk, gençlik arkadaşınmış üstelik. Tokuç Ali derlermiş. İlle ad takacaklar. Ben de Keçiliköylüydüm ya, askere alındığımda Manisa'da kışladayken bir gün Horozköylü Veli, 'Lan keçi Kadir, hamamcı mısın?' dediydi şakadan da ben umursamadıydım, ama Selim üstüne yürüyüp 'keçi sana derler lan, dağıtırım ağzını' diye bağırdıydı. Has arkadaştı doğrusu. Her yerde beni kayırırdı. 'İriyarısın ama acık safçasın' derdi kimi. İşte bu gece de..."

Cebindeki altınları yokladı. Naciye'yle evlenince bir küçük tarla daha alıp bağ yetiştirirlerdi. Naciye yengesine benziyordu ama onun gibi hoppa değildi. Daha çocukken babası, sonra da anası ölünce amcası almıştı onu yanına. Koca yengesi ölünce amcası o genç kadınla, Huri'yle evlenmişti. "Huri de Huri miydi ya, güzel, akça pakça, dolgunca. Evde salına salına ev işi yaparken bakardım. On altı yaşımın hızındayım ben. Kadın anlardı elbet istendiğini ama yüz göz olmazdı. Amcamdan utanırdım."

İki yıl sonraydı, amcasının Manisa'ya gittiği bir sabah kadın onun yattığı odaya gelmiş, soyunuvermişti. "Yapma kız, olur mu hiç" falan dedi ama neredeyse öğleye kadar alt alta, üst üste, inleye inleye...

Daha o gün öğleden sonra ayrıldı Keçiliköy'den, herkesten habersiz. Nasıl bakacaktı amcasının yüzüne. Amcası köye dönerken karşılaşırlar korkusuyla yoldan değil, bağ tarla aralarından gitti Manisa'ya. Kurşunlu Han'da yatardı. Kimi yapılarda, kimi bağlarda, tarlalarda çalışırdı gündelikle. Sonra askere aldılar; Selim'le arkadaşlığı, birlikte kaçışları, Selim'in bağında geçirdikleri aylar, çetecilik, Halit Paşa Çiftliği, Karatepe, Naciye... derken yeni bir düzen başlıyordu bundan böyle.

Bağ damına vardığında şafak söküyordu. "Gari geceler uzamaya başlar." Atını bir ağaca bağlayıp Ali'nin yanına koştu. "Öldü mü ki?" Ölmemişti.

— Kimsin sen? dedi Ali.

— Benim, Kadir. Bıçağını çıkarıp ipleri kesti.

— Kıpırdama kardaş; yaralarına dokunma. Gidip yengeyi de çözeyim.

— Tanıdım, sensin. Neden yaptı bunu bana Selim?

— Hiç sorma, olan oldu. Şimdi Selim ölmüştür. Saranlı'daki Yunan karakolunu basmaya gitti bu gece tek başına, kendini vurdurtmuştur. Bi türlü anlamadım niye yaptı bunları. Hele dur, yengeyi çözeyim.

Öteki odaya gidip oğlanın anasının göğsüne tırmanmaya çalıştığını görünce yüreği burkuldu. Kadının iplerini kesip bağı çözdü.

— Geçmiş olsun yenge.

Fatma doğrulup oğlunu kucağına aldı.

— Ali'ye ne oldu?

— Öteki odada, iyi değil, yaralı.

— Ah, yere batasıcalar, yaktılar başımızı.

Kadın, Ali'nin yanına koştu. Kadir kapıdan girdiğinde Fatma kocasının yanına oturmuş ağlıyordu.

— Ağlamayı bırak da önce çocuğu emzir, sonra köye gidip Hacı Vehbi'yi getirirsin. Belki sağaltır yaralarımı, dedi Ali.

Kadın arkasını dönüp göğsünün iliklerini çözerken Kadir:

— Yenge senin yanında kalsın burada, ben gider Hacı Vehbi'yi alır getiririm, dedi.

— Sağolasın, damda beygir var, binersin.

— Gerek yok, kendi atımla geldim ben.

Kadir atını çözdü; binip Hacırahmanlı'ya doğru sürdü. Güneş doğmuş, bir adam boyu yükselmişti. Oldukça serin, pırıl pırıl bir yaz sabahıydı. Zeytinliklerin, bağların arasındaki yolda tırısa kalkmış atın sırtında Kadir'in içi içine sığmıyordu. "Bu Tokuç Ali zor kurtulur; Tanrı bilir ama gidici; Selim gitti, o da gidecek. Ulan böyle günde ölünür mü be! İki genç, mert

adam. Ne geçmişti ki aralarında... Selim nasıl kırılmış olmalı ki bunca yıl taşımış kinini. Ben olsam bağışlardım. Selim'i tanıyınca nasıl sevinmişti yattığı yerde Ali. Kötü bi şey yaptıysa ona bilmeden yapmış demek. Selim de farkındaydı yalım bunun, gidip kendini vurdurttuğuna göre."

Köye yaklaştıkça arabalarla ya da beygir sırtında kıra, işlerine giden köylülerle karşılaşıyor, selamlaşıyordu. Sormasına gerek yoktu, Hacı Vehbi'nin evini biliyordu. Yunan devriyesiyle bir çatışmada omuzundan yaralanan bir yoldaşlannı -Alibeyli'den Hayri'yi- getirmişlerdi ona. Yarasını tımar etmiş, merhemlemiş, birkaç günde sağaltmıştı.

Önce Koca Mümin'e uğramayı düşündü ama yaralının bekletilmemesi gerekti. İki kanatlı eski tahta avlu kapısının önünde atından inip kapıyı çaldı. Az sonra kapıyı on üç-on dört yaşlarında bir oğlan açtı.

— Buban evde mi?

— Bubam burda değil.

— Hacı Vehbi'nin evi değil mi bu?

— Evet, Hacı amcam evde.

— Çağırıver hadi, acele gelsin.

Oğlan kapıyı kapamadan eve doğru yürüdü. Biraz sonra

Hacı Vehbi gelip,

— Hayrola oğul? dedi.

— Hayır değil Hacamca; Tokuç Ali'yi bağ damında çeteler basmış. Dizinden, göbeğinden yaralı. Seni istetti. Merhemini ne al da hemen gedelim.

— Vah, vah. Lan Memet, beygiri damdan çıkar, eyerini vur, deyip hızla eve yürüdü. Bir süre sonra oğlan beygiri kapıdan çıkarırken Hacı Vehbi de elinde küçük bir torbayla geldi. Atlara binip yola koyuldular.

— Kötü mü yarası oğul?

— Kötü amca; göbeğine kızgın yağ akıtmışlar.

— Vay zalımlar. Ne istemişler ki! Parası yoktur; adı zengine çıkmış. Askerden dönünce çiftini çubuğunu anca düzdüydü.

— Ben de ordaydım Hacamca. Üç kişiydik. Dün gece yatsı sıraları vardık. Önce Ali'yi yıkıp bağladık. Karısını öteki odada bağlayıp küçük oğlanı yanına bıraktık. Bizim reis kendini tanıtınca Tokuç pek sevindi. "Çöz beni de konuşalım" der. Oysa Reis "altınların yerini söyle" deyip Hasan'a işkence için işaret verdi. Ali "altın falan yok" derse de Reis sanki inanmaz. Ben "Bırakalım bunu Selim Efe, gidelim" derim ama dinlemez. Çocukluk arkadaşıymışlar Selim'le. Aralarında Selim'e kin tutturan bir şey geçmiş

olmalı; Ali'nin haberi yok. İşte Selim de dün gece oradan ayrılınca Saranlı'daki Yunan karakolunu basıp kendini vurdurttu. Ben Hasan'la giderken tüfeği ona verip çeteden ayrıldım. Dönüp kadını, Ali'yi çözdüm. İşte böyle. Yıllardır yoldaşımdı Selim; çok iyidir... Bunu niye yaptı bilmem.

— Vardır bi şey, iyi belli, kendini vurdurtmuş.

— Beni vururlar ya, beş-on gâvur öldürürüm hiç değilse, dediydi.

— Sen ne yapacaksın şimdi oğul?

Azimli'de bi dul kadın var, geçen yaz harmanını dövüp kaldırdıydım. Onunla evlenirim. Küçük bir tarlası var. Ben de bi tarla alıp bağ eriştiririm, olur gideriz.

— İyi, hadi hayırlısı.

Bir süre konuşmadan gittiler. Yol kıyısındaki bir bağda ağaç altında küçük, yalın kulplu testiden su içen bir köylünün yanından geçerlerken selam verdiler; adam sordu:

— Hayrola Hacı, nereye böyle?

— Tokuç Ali'yi çeteler basmış, yaralıymış, ona gideriz.

Kadir, seyrek ak sakallı Hacı Vehbi'nin kırışık yüzüne bakıyordu. "Yaşlı ama dinç."

— Ne zaman hacca gittin amca? diye sordu.

— Ne gitmesi oğul, bizim gibi tencerede pişirip kapağında yiyenler hacca mı gidebilir... Askerliğimde devlet Hicaz'a gönderdi beni de hacı oldum orda. 'Allah devlete zeval vermesin' diyecektim ama verdi. Ufacık Yunan'ın esiri olduk.

— Ankara'da Kemal Paşa'nın yeni devleti varmış Hacamca. Ordusu ne, Yunan ordusunu iki savaşta bozmuş. Belki buralara da gelirler.

— Duydum oğul, dilerim doğrudur. Allah ona zeval vermesin bari.

Kadir'in gözü ilaç torbasına takıldı. Sordu:

— Bu ilâçları nasıl yaparsın amca?

— Allah dert verdiyse dermanını da vermiştir bilene. Toprakta biten otların şifalısı var, ağulusu var. Hanginin neye yaradığını bileceksin. Ben daha gençken köyde bi Sağır Hayriye vardı; ot toplayıp ilâç karardı. Çoğunu ondan öğrendim.

— Bak sen, bizim Selim'in anasıymış o.

— Demek o Selim. Gencecikken köyden çıkıp gittiydi. Anasının ölümünde bulunamadı. Cenazeyi Ali'nin bubası Tokuç Osman kaldırtmıştı. Neyse, gelelim otlara: Benim merakımı bilen biri söylediydi, Manisa'da Molla Refik diye birinde, berbermiş, bu otların kitabı varmış. Gidip adamı

buldum, yalvar yakar razı edip kitaptan çoğu şifalı otların, ilaçların tarifini yazdım. Torbada biri var: Maydanoz yaprağına dövüp zeytinyağla kararsan ateş yanığına iyi gelir. Benimki merak oğul, para falan beklediğim yok. Bir de eşe dosta, konu komşuya yardım. İyiliğimi gören kimileri yumurta, tavuk gönderir. Allah razı olsun, deriz. Kuyruklu (akrep) sokmasına panzehir var. Bi gün köye gelirsen uğra da biraz vereyim sana. Ama yılan sokmasına bi şey bulamadım. Hele güdük engerek sokarsa yandın, zinhar ölürsün. Onun da bi panzehiri vardır elbet ama hiç duymadım.

Yoldan Tokuç Ali'nin bağ damına doğru döndüler. İki yanlarındaki sıra sıra asmaların arasından geçerlerken Hacı Vehbi:

— Hele maşallah, korukları iyi kabarmış, incekaralara neredeyse ben düşecek, dedi.

Damın önünde atlardan indiklerinde odadan Fatma çıktı hayada, ağlayarak. Bağırıyordu:

— Gitti Hacamca, gitti, aslan gibi kocama kıydılar boyu devrilesiceler!

— Deme kız, öldü mü yoksa?

— Gitti, yarım saat kadar önce.

Atları bağlayıp odaya girdiler. Hacı Vehbi, Ali'nin göbeğini yokladı.

— İçine işlemiş kızgın yağ; barsaklarını yakmış anlaşılan. Ölmeden yetişseydim de kurtulmazdı kızım. Başın sağolsun, dedi.

— Sen sağol amca. Yaktılar başımızı; boyları devrilsin, ateşlere yansınlar inşallah!

Kadir ürperdi.

— İlenme bacı, bu işi yapan kocandan çok önce öldü. Gidip kendini Yunan'a vurdurttu, dedi.

Kadın minderde yatan çocuğunu kucağına almış "öksüzüm, öksüzüm" diye ağlıyordu. Hacı Vehbi, Kadir'e döndü:

— Hadi sen işine git oğul; ben de köye vanp imamı ne arabayla getireyim, cenaze kokuşmadan yıkayıp kaldıralım. Fatma kızım, Ali'nün üstünü ört, sinek konmasın. Kazanı doldurup altını yak ki biz gelinceye dek kaynasın, dedi.

Odadan çıkıp atları çözdüler, tulumbanın yalağına çekip suladılar. Atlara binip yola çıktıklarında Hacı Vehbi:

— Git sağlıcakla oğul, sevdim seni, yüreğin temiz. Bizim köye uğrarsan beni ara, dedi.

— Sağolasın Hacamca, uğrarım.

Kadir Azimli'ye doğru atını tırısa kaldırdı. "Vay be, gel de anla. Aslan gibi iki adam yediler başlarını. Alınyazısı mı denecek; yıllar öncesinden mi yazılmış? Vah Selim kardeş, vah ki vah! Şu yemyeşil bağlara, ağaçlara bak; sararmış ekinlere bak! Hiç yoktan koyup gidilir mi bunlar? Ali de gitti. Karısı üzgün, ama bir yıla varmaz unutur. Kadın incedalan, güzel. Yeniden evlenir. Al işte Naciye'yi... kocasının ölüm kâğıdı gelince günlerce ağlamış. Sonra ne oldu? Benimle evlenecek. Her gece bez kilimi alıp bağ damında beklerdi. Gari aynı yatakta yatıcaz. İstedikçe çekiver kendine. Ulan ne oluyo bu hınzıra... Şimcik sırası mı? Edebini takın lan Koca Kadir!"

Ati mahmuzlapp keyifle bağırdı:

— Yörü lan koca tembel!

Yeniden tırısa kalkan atı az sonra Naciye'nin avlu kapısı önünde durdurup indi. Kapıyı açıp atı yederek içeri girdi; erik ağacına bağladı. Naciye odadan çıkmış geliyordu.

— Ne oldu? diye sordu.

Kadir olanları anlattı.

— Vah yazık, kurtulamadı demek...

— Hacı Vehbi, ölmeden yetişseydik de kurtaramazdık, kızgın yağ içine işlemiş, dedi.

— Acıkmışsındır sen; hayada otur; çorba pişirdim, getireyim.

Naciye hayattaki mindere oturan Kadir' in önüne sofra bezini serdi, üstüne yuvarlak açkı tahtasını koydu; bakır sahanı mutfaktan getirdiği çorba tenceresinden doldurdu. Kadir bir dilim ekmek kesip çorbayla yemeye başladı.

— Sen yimeycen mi?

— Az önce yidim ben.

— Bak Naciye, hemen bugün evlenelim. Ben gidip imamı bulurum; nikâhımızı kıyar. Tanıkları da imam getirsin. Ne dersin, ha?

— Eh derim, olur.

— Kız nerde?

— Yandaki evde, komşunun kızıyla evcilik oynuyo.

— İyi; odaya girelim mi?

— Şimdi olmaz, sabret, bu gece gerdeğe giricez ya.

— Doğru ya, evlenicez. İyi olucak kız, (yan cebini tokatladı) paramız da var beş-on dönüm bir tarla alıp bağ yetiştiririm. Pulluk, beygir ne çift düzerim. Çocuğumuz da olur, ha?

— Olur elbet.

— Hadi, ben gidip imamla konuşayım.
— Dur, adam seni tanımaz. Gidip komşu Arif Ağa'yla konuşalım önce. Onunla gidersiniz.
Kadir yandaki evin avlu kapısında beklerken Naciye içeri girip yaşlı, kır sakallı Arif Ağa'yı getirdi. Kadir adamın eline sarılıp öptü. Naciye:
— Kadir bu işte, Arif Amca, dedi.
— Ömrüne bereket oğul. Naciye eyi kızdır, çalışkandır. Sakın ola üzmeyesin onu.
— Üzmem amca.
— Geçen yaz harmanına yardım ettiğini duyduğumda 'sonunda evlenir bunlar' dediydim. Hadi gel, gidip şu hocayı bulalım. Kızım, sen evinde bekle bizi.
— İyi de, bi şerbet yapıcak şeker yok, pekmez yok.
— Olmasa da olur kızım. Yoksul nikahı bu.
Arif Ağa ile Kadir minaresiz caminin avlusuna girdiklerinde imam hayatta birkaç aylak köylüyle konuşuyordu. Durumu öğrenince:
— Şimdi olmaz, nikâh ikindiyle akşam arası kıyılır. İkindi namazından çıkınca gelirim. Sen bi tanıdık daha bulursun, dedi.
Kadir'le Arif Ağa evlerine doğru yürürlerken karşıdan at üstünde gelen bir köylüyle selamlaştılar. Arif Ağa sordu:
— Nerden böyle Hasan?
— Hacırahmanlı'dan geliyom Arif Emmi. Orda bakkal Molla'ya gaz gelmiş, biraz aldım.
— Sahi mi be? Biz de gidip alalım bari.
— Acele et, gecikirsen biter belki.
— Şimdi arabayı koşar giderim. (Yürüdüler.) Böyle işte oğul, bizim köy küçük, bakkal ne yok. Bi şey gerekti mi Hacırahmanlı'ya ineceksin.
— Ben de geleyim seninle amca; gaz, şeker alırım, beygire arpa ne.
— Eyi olur, gel.
Kadir Naciye'ye haber verip döndüğünde Arif Ağa arabayı sokağa çıkarıyordu.
— Hadi bin, dedi.
Kadit'in elinde Naciye'nin verdiği eskiden kalma küçük bir gaz tenekesi ile bir boş çuval vardı. Arabaya atladı. Evleri köyün kıyısında olduğundan hemen bağların, tarlaların arasına daldılar. Kadir sordu:
— Hayırlısıyla evlenince şöyle on dönüm kadar bi tarla alıp bağ yetiştirmek istiyom amca; az buçuk param var. Bildiğin satılık bi yer var mı

ki?

— Tarla değil ama az ilerde on dönüm bi bağ var. Bizim köyden biri satıyo. Bak işte şurası. Yeri az kıraç ama genç bağ. Hem Naciye'nin tarlasına da yakın. İstersen yarın seni satanla konuştururum.

— Eyi olur, sağolasın.

— Sen nerelisin oğul?

— Manisa'ya yakın Keçiliköy'denim. Anam bubam ölünce gurbetçi oldum. Savaş bitip de Yunan geldiğinde bi asker arkadaşımla Halit Paşa çiftliğine gidip karşı koyduk. Orası bozulunca kaçıp çeteliğe başladık. Dün gece Selim Yunan karakolunu basıp kendini öldürtünce ben de çeteden ayrıldım. Gerisini biliyon.

— Hadi hayırlısı olsun oğul.

Hacırahmanlı'ya girip Bakkal Molla'nın dükkanı önünde arabadan indiklerinde az ötedeki cami avlusunda Tokuç Ali'nin cenaze namazı kılınıyordu. Dükkânda alışveriş ederlerken Molla Dayı dün geceki olaylardan söz ediyordu. Dört gâvur askeri ölmüş, ikisi de ağır yaralıymış. Adamı da vurmuşlar. "Arı yuvasına çomak sokmak bu; şimdi Yunan gavuru daha sertleşir" diyordu. "Hacı Vehbi'nin dediğine göre Ali'yi işkenceyle öldüren de oymuş. Meğer Sağır Hayriye'nin oğluymuş. Eskiden Tokuç Osman'ın yanında çalışırmış; Ali'nin çocukluk arkadaşı, ekmeğini yediği kapıya yapılır mı bu ağalar?"

Dükkândan çıkıp aldıklarını arabaya koyduklarında tabut caminin karşısındaki mezarlığa getirilmiş, imam talkın veriyordu. Arif Ağa mezarlığa gitmek istedi ama Kadir olmazlanınca vazgeçti. Arabaya binip dönüş yoluna koyuldular. Köy kıyısındaki Hacı Hafız'ın değirmenine uğrayıp Kadir'in beygiri için bir çuval arpa ezmesi de aldılar.

Yolda pek konuşmuyorlardı; ama satılık bağın yanından geçerlerken Arif Ağa bağın sahibini anlatmaya başladı:

— Bu Çerkez Recep tuhaf bir adamdır. Bak şu bağa, ot içinde, bakımsız. Dört yıl önce Haziran ortasında o koca dolu yağdığında herkes gibi onun da bütün ürünü mahvoldu. Sanki Tanrı'ya küstü ondan sonra. O akşam bir komşusu duymuş evinin avlusundaki çırıl çıplak kalmış erik ağacına kolunu sallayarak bağırıyormuş: "Bana bu yapılır mı koca Allah! Sana duadan geri kalmadım, namazımı orucumu hiç bırakmadım. Günahım neymiş ki!" Gari ne namaz, ne oruç. Tarlalarını, bağını gen bıraktı; işlemez, ekmez. Başladı birer birer satmaya. Karısı ölmüş, çoluğu çocuğu olmamış. Yalnız yaşar. Yemeğini ne kendi pişirir. Kimseden yardım istemez. İlk

zamanlar "Daha yaşlanmadın, everelim seni Recep Ağa" deriz, istemez. Şimdi kala kala bir bu bağı kaldı. O da satılırdı ya, az pahalı istiyo, dönümü iki sarılira.

— Bak hele, yarın bi görüşelim, anlaşırız ağam. İnmezse istediğini verir alırım.

Köye vardıklarında arabayı Naciye'nin kapısı önünde durdurdular. Kadir önce gaz tenekesiyle nevale torbasını alıp avluya girdi; kapıya doğru gelmekte olan Naciye'ye verdi.

— Torbada şeker de var. İstersen şerbet yaparsın, dedi.

— Yaparım ya, nikâhımız şerbetli olsun.

Kadir ezme çuvalını sırtlanırken Arif Ağa:

— Az sonra cami avlusuna gel, ikindi namazından sonra imamı alır eve geliriz, dedi.

— Olur ağam.

Kadir sırtındaki çuvalı hayadın bir köşesine indirdi. Kadının eski kocasından kalma hayvan damına yürüdü. Durumu kötü değildi ama yemliği sanki çürümüştü. Atının torbasını alıp çuvaldan yarısına kadar ezme koydu. Kıyıdan su çekip atı suladıktan sonra eyerini çıkarıp dama çekti. Torbayı başına asıp bıraktı. Çıkıp kapıyı kapadı. "Yarın şu yemliği de onarmalı." Damın yanındaki derme çatma ayakyolunda çişini ettikten sonra kuyudan su çekerken Naciye'ye seslendi.

— Şerbet için su çekeyim mi?

— Kuyu suyuyla olmaz, ben çeşmeden alırım.

Çektiği suyla aptes alırken Naciye hayattan seslendi:

— Boy aptesi almadın ya. Namazın kabul olmaz.

— Tanrım bağışlar. Boy aptesini yarın alırız.

Kadının getirdiği peşkirle elini yüzünü kuruladıktan sonra ayakkaplarını giyip evden çıktı. Cami avlusunda ikindi namazı için toplanmış birkaç yaşlı köylü vardı. Çoğu tarlada, bağdaydı anlaşılan, öyle ya iş günleriydi bunlar. Köylüler durumu öğrenmişler, Kadir'e sorular soruyorlardı. Pek açılmadan onlarla konuştu. Az sonra Arif Ağa da geldi. Bir tanıdığını nikâh tanığı olarak peyledi.

İkindi namazından sonra -doğrusu nicedir namaz kılmayı da unutmuştu; okumak falan hak getire; Arif Ağa'ya uyup yatıp kalkmış, 'Tanrım bağışlar' diye düşünüp bu işten kendince yüzünün akıyla çıkmıştı- imam, Arif Ağa ve öteki tanıkla eve gittiler. Naciye'nin çağırdığı birkaç yaşlıca köylü kadın hayatta oturuyorlardı. Arif Ağa'nın karısı fısıldadı:

— Göreyim maşallahı var kız.

— Tanrım nazardan saklasın, aslan gibi adammış.

— Naciye karının talihi varmış.

— İlk kocası da böyleydi ya.

— Gözü kör olası savaş, gençlerin başını yedi.

— Kız, bu savaşa katılmamış mı?

— Katılmaz mı kız! Sonra da çetelikteymiş. Bi yığın gâvuru pusuya düşürüp haklamışlar.

— Amanın, Naciye'nin kemiklerini kırar bu adam.

Gelenler odaya girip nikâh kıyıldıktan sonra Naciye ile Arif Ağa'nın karısı şerbetleri sundular. İmamın duası bitince Kadir ona iki mecidiye verdi:

— Yeter mi hocam?

— Allah bereket versin oğul; evliliğin mübarek olsun.

Kadir köylülerle ilişkiye gireli, yardımcısız, kendi başına davranmakla köylülerce kabul görmekten hoşnuttu. Böylece serüvensiz, tekdüze, sıradan bir çiftçi yaşamına geçmenin bu ilk gününde kendine güveni pekişti. Hele konuklar gittikten sonra Naciye'nin tembihiyle olacak, Ayşe'nin gelip 'babacığım' diyerek elini öpmesine pek sevinmişti.

Ertesi sabah Naciye ile birlikte yıkandıktan sonra temiz çamaşırlar -ilk kocasından olacak- giyip evden çıktı. Arif Ağa'yı çağırıp birlikte Çerkez Recep'e gittiler. Kadir pazarlıkla -"bağ gen kalmış, ot bürümüş, budanmamış bile, birkaç zayıf asmada bir-iki salkım doğuş olmuş sadece, çok masraf ister"- adamın istediği yirmi sarılirayı on sekize indirdi. Muhtara yazdırdıkları satış kâğıdına adam parmak bastı. Kâğıt cebinde eve dönünce Naciye'ye,

— Bağı aldım. Daha bugünden başlıcem otunu biçmeye. Yooo değil, bugün değil. Bugün şu beygirin yemliğini onarmak gerek. Yarın başlarım. Bak görürsün, gelecek yıla çiçek gibi getiricem o bağı.

— Şimdi gel de karnını doyur önce. Fasulye ile pilav pişirdim.

Yemekten sonra Kadir ceketini, gömleğini çıkarıp -"Ne sıcak bugün"- dama girdi. Atı çıkarıp suladı, ağaca bağladı. Yemliği onardıktan sonra köy kıyısındaki hendeklerden bir kucak ot biçip yemliğe yaydı. Atı getirip bağladı. Hayattaki mindere oturdu, karısından su istedi. Naciye'nin testiden doldurduğu bir tas suyu içti.

— Selim dün gece giderken 'ben de geleyim' dedim de istemedi. İyi ki istememiş. Gel deseydi şimdi ben de yoktum. Ayşe nerde kız?

— Komşuda oynuyo.
— Hadi gel odaya girelim.
— Bu sıcakta olmaz; geceyi bekle.
Kadir yerinden fırlayıp kadını kucakladı, odaya soktu.
— Bu sıcakta olmaz kocacım, terliyiz.
— Niye olmazmış, hadi soyun.
Bu ara kendi de soyunuyordu.
— Selim dediğimi dinleseydi şimdi sağ olurdu. 'Yahu, şu yeniyetmeliğinde istediğin kız köyde değil mi? Kocası askerdedir, kaçıralım sana' dediğimde 'Olmaz, başka biriyle yatmış. Koca Mümin söylediydi. İstemem gari' dediydi. Kaç yıl birlikte kaldık, hiç kadına gitmedi. Ölen karısından sonra istemezmiş.
Naciye iç gömleğiyle kalmıştı. Kadir onu da çıkarıp attı. Çırılçıplak uzun uzun, terleye terleye, inleye inleye seviştiler.
Silinirlerken Naciye:
— Hadi yıkanalım, dedi.
—Yarın sabah yıkartınz. Gecenin serininde gene isteriz belki.
— Bu akşam camiye gitmeyecek misin?
— Okumayı bile unutmuşum kız. Günah olur böyle namaz kılmak.
— Namaz surelerini ben ezberletirim sana. Ramazanda ne camiye gitmezsen gâvur derler sana.
— Giderim elbet.
Naciye gömleğini giymeden Kadir sarılıp omuzlarından, boynundan, memelerinden öptü onu uzun uzun.
— Böyle sık sık yaptıkça daha tatlı oluyo bu kız. Gecenin serininde olmazlanma sakın.
— Sık yaparsan bıkarsın benden.
— Senden bıkılır mı hiç güzel karım! Gündüz çalışır gece sevişiriz. Ha, bugün Hacırahmanlı'da Cemal Usta'ya bi pulluk yaptırayım dedim de Arif Amca bizde pulluk olduğunu söyledi. Var mı?
— Var ya, çırpıların durduğu sayada.
— İyi; bi de araba yaptıralım.
— Her şeyimiz olucek demek.
— Elbet olucek. Çiftçinin, bağcının düzeni tam olmalı. Bu yıl bu bağı adam edeyim, gelecek gözün bi yığın üzüm parası alırız.
— Ya dolu ne yağarsa?

— Hiçbişey olmaz, bunca patırtıda canımı almayan Tanrı bizi kayırır. Korkma.

"Benim yazarlığımdan daha önemlisi günlük yaşamımdır" diyen ve "çok az" yapıt verdiği kabul edilen Yusuf Atılgan, uzun zamandır yayımlanması beklenen son romanı *Canistan* ile yazarlık serüvenini tamamlıyor.

Yusuf Atılgan, önce "İşkence" adını koyduğu ve "Duruşma", "Yargıç", "Tanık", "Sanık" bölümlerinden oluşmasını tasarladığı bu romanının "Sanık" bölümünü vazamadan aramızdan ayrılmıştı. Ancak elinizdeki kitaba "yarım kalmış bir roman" demek de oldukça zor...

Yusuf Atılgan bu yapıtında da yine kalemini sivriltiyor ve insan ruhunun kötücül tohumlarını büyük bir ustalıkla deşiyor. İkinci Meşrutiyet ve Milli Mücadele yıllarında Manisa köylerinde yaşanan trajik bir dostluk ve aşk öyküsü Canistan...